

ચિત્રકાર પંકજી

ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી, આણંદ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાયિટ વિભાગ]

મુદ્રા નં. ૧૬૧૭૧ વર્ગીક .

પ્રાપ્તિ નામ ડુમાર વીરસેન

૨૦૧૩

કુમારવીરસેન

લેખક

ચન્દ્રશંકર મણિશંકર ભટ્ટ

સંપાદક

ચરોતર એનયુકેશન સોસાયટી

આણંદ

પ્રકાશક

પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિ.

રાવપુરા, વડોદરા

પહેલી આવૃત્તિ
પ્રત ૧૧૦૦
સંવત ૧૯૮૭

* * *

કિંમત ૦-૬-૦

આણંદ ચરોતર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં શનાભાઈ મથુરભાઈ
પટેલે પ્રકાશકને માટે છાપ્યું. તા. ૨૫-૧૦-'૩૧

લેખકના બે બોલ

‘બાલમિત્ર’માં ‘કુમાર વીરસેન’ની વાર્તા શરૂ થઈ અને તે એનાં વાંચકોને અત્યંત પ્રિય થઈ પડી. પુસ્તકાકારે એ પ્રકટ કરતાં બાલમિત્રોએ એને પણ સારો આવકાર આપ્યો.

ઘનઘોર જંગલમાં સિંહ-રાધ સાથે ઝૂંમી આવેલા વીરસેન-વીરપાળે થોડોક આરામ લીધો, ત્યાં ચોરીની અણુધારી આફત આવી અને જણ થાક્યા પાક્યા છતાં વળી પાછા સાહસ કરીને નીકળી પડ્યા ને બીજો ભાગ શરૂ થયો. ‘બાલમિત્ર’ના વાંચકોને તો આ બીજો ભાગેય પ્રિય થઈ પડ્યો હતો. જુદી ચોપડી રૂપે એ કેવું આકર્ષણ કરે છે એ હવે જોવાનું છે.

ગુજરાતનાં બાળકો નિર્માલ્ય નથી. પ્રસંગ પડ્યે તેઓ અથાગ પરિશ્રમ ને સાહસ ખેડી શકે એ આદર્શ આ વાર્તામાં છે. અવલોકન, સમયસૂચકતા ને ધીરજ વગેરે બાબતો તો સાથે સાથે સહજ રીતે આવી જાય છેજ.

ઈશ્વરકૃપા હોય તો વીરસેન-વીરપાળનાં અન્ય સાહસ વૃત્તાન્તો પણ ભવિષ્યમાં લખવા વિચાર છે.

‘બાલોદ્યાન’ કાર્યાલય,
વડોદરા
તા. ૭:૯:૩૧

ચન્દ્રશંકર મણિશંકર ભટ્ટ

અનુક્રમણિકા

પ્રકરણ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧	ચોરી!	૧
૨	પગલાં પારખ્યાં	૩
૩	ભાળ મળી!	૭
૪	જેહો રખારી	૧૩
૫	અણધાર્યો અકસ્માત	૧૬
૬	વાઘીઉં કોતર	૨૨
૭	ધાયલ!	૨૬
૮	ફરીયા હરામખોરો પાછળ!	૩૦
૯	પત્તો મળ્યો!	૪૦
૧૦	કેદી!	૪૭
૧૧	લયંકર ખખર!	૫૨

ટ્રેકરી પાસે આવ્યા અમે ત્યાં નદીની રેતી નરફ જોયું. (પ્રકરણ હમું)

કુમારવીરસેન

પ્રકરણ ૧૯

ચોરી!

ચૈત્ર વઠ પડવાનું ભળભાંખળું હતું. હું મારી પથારીમાં સૂતો હતો. પાસે જ વીરપાળ હતો.

ગદ કાલના મેળામાં ખૂબ ખૂબ રખડીને અમે મધરાત પછી સૂતા હતા. હજી થાક નહોતો ઉતર્યો, આંખમાંથી ઉઘ નહોતી ઉઘી.

અચાનક પાસેના ખંડમાં કંઈક ગડગડ સંભળાઈ! જાણે ભણકારા આવ્યા. ચોરી! ચોરી!

હું સફાળો જાગી ઉઠ્યો. વીરપાળ પણ ઉભો થઈ ગયો. ને અમે બીજી પળે પાસેના ખંડ તરફ દોડ્યા.

ખરેખર, ભણકારા સાચા હતા! ગભરાયલાં માણસ આમ-તેમ દોડતાં હતાં, ખાની આંખમાંથી આંસુની ધારા વહેતી'તી: એ ખહેબાકળાં બની ગયાં હતાં!

પાસે દોડી જઈને મેં પૂછ્યું, “બા, છે શું? અમને તો કહો.”

બાએ એકવાર મારા સામું જોયું. એ કંઈક કહેવા જતાં હતાં; પણ એટલામાં ફરીવાર મુંઝાઈ ગયાં ને એક અક્ષરેય બોલ્યા વિના ધરતી ઉપર ઢળી પડ્યાં!

ગભરાતાં ગભરાતાં એક દાસીએ કહ્યું, “બાપુ, મધરાતના ચોકીઆતને મારી નાખીને કોઈક ચોરી કરી ગયું છે, ને જતાં જતાં બાપુને માથામાં ઘા કર્યો છે!”

“બાપુજીને ઘા? ક્યાં છે?”

પાછલી પરસાળમાં માણસો દોડાદોડી કરતાં હતાં એનું કારણ મને હવે સમજાયું.

વીરપાળને ત્યાં બેસાડીને હું પાછલી પરસાળમાં દોડ્યો.

x

x

x

અમારાં શરીર કોપથી ધૂળ ઉડ્યાં. અમારા મહેલમાં ચોરી? અમે લૂંટી આણેલું ઝવેરાત જાય એની ફિકર ન હોતી; પણ સાથે બાનો હાર ચોરાયો હતો! ને જેને એ ધડીય વીંલું નહોતાં મૂકતાં એ કીમતી મંગળસૂત્ર પણ ચોરાયું! વધારામાં બાપુજીને ઘા કર્યો! તે!

અમે એ જ પળે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે “એક મહિનામાં જ ચોરનો પત્તો ન મેળવીએ તો અમારું નામ વીરસેન-વીરપાળ નહિ.”

પ્રકરણ રજુ

પગલાં પારખ્યાં

સૂરજ ઉગ્યો ત્યાં તો અમે તૈયાર થઈ ગયા. એકએક લાલો ને બન્દક લઈ લીધાં ને કેડે તરવાર લટકાવી દીધી.

રૂપા જાહેરે મારી પવનવેગી માણુકી પલાણી. વીરપાળે પણ એનો ઘોડો તૈયાર કર્યો.

આ બાપુ તો હજીયે બેલાન જેવાં પડયાં હતાં, એમની ચાકરી કરવાનું છોડીને બહાર પગ મૂકતાં અમારાં કાળજાં ચીરાઈ જતાં હતાં; પણ શું કરીએ? અમારે તો ગમે તે ઉપાયે ચોરીનો પત્તો મેળવવો'તો.

રૂપો જાદવ અમારી સાથે આવવાનો હતો. રૂપો આજ દશ વર્ષથી અમારે ત્યાં ચાકરી કરે છે. બાપુજીનો એ જમણો હાથ છે. એણે અમારી સાથે આવવા કહ્યું. કંઈક જાન આવતાં બાએ એને અમારી જાળ સોંપી હતી.

છલંગ મારીને હું માણુકી ઉપર સ્વાર થયો. માણુકી થનગની ઉઠી. પવનવેગનું એને ય શુમાન હતું !

વીરપાળ પણ ઘોડે બેઠો.

ડેલીને બારણે રૂપો પણ તૈયાર થઈને ઉભો હતો. અમે ઇસારત કરી ને એ ઘોડે ચડ્યો.

ડેલીની ઉત્તર દિશા તરફ ઝાઝી વસતિ ન હતી. ઘણી-વાર ચોર એ તરફ નાશી જતા. ઉતાવળે મેં માણુકીનું મોં ઉત્તર તરફ વાળ્યું, ને લગામ ખેંચી. બીજીજ પળે માણુકી હવામાં જાણે તરવા લાગી.

વીરપાળ ને રૂપા જાદવનાં ઘોડાંય કાંઈ ઉતરે એવાં ન હોતાં. એટલે એ પાછળ નહિ પડી જાય એની ખાતરી હતી.

આંખ મીંચતામાં અમે અડધોક ગાઉ કાપી નાખ્યો. માણુકી ભોંય સરસી થઈ થઈને પન્થ કાપતી હતી. પાછળ ઘોડે ઘોડે છેટે વીરપાળ ને રૂપો જાદવે ય આવતા હતા. વાટમાં અમે ચોરનાં પગલાં પારખ્યાં હતાં. પાંચેક જણ હોય એમ લાગતું હતું.

આ હમણાં પાંચેય જણને પકડી પાડીશું એવી અમને ખાતરી થવા લાગી.

વાટમાં એક ઠેકાણે ખાલી કરેલી એક પેટી પણ જણાઈ !
ને અમે ઘોડાં ઉપાડ્યાં. જોતજોતામાં એક ગાઉ કાપી
નાખ્યો.

એક નાનું કૌતર આવ્યું. શરીર આખું સંકેલીને
માણકીએ ફૂંકે માથે ને એ સામી પાર જઈ પડી. પાછળ
વીરપાળનો ઘોડો પણ ઠેકચો. પણ એટલામાં રૂપા બહવની
ખૂમ સંભળાઈ: “બાપુ ! જરા થોભજો. એ મારગ ખોટો છે.”

“હું ?”

અમે ઘડીક થંભી ગયા. રૂપો બહવ નીચે ઉતરીને લોંચ
ઉપરનાં પગલાં તપાસતો હતો.

રૂપો ઉસ્તાદ પગી પણ હતો. પગલાં પારખીને એણે
કેટલીય ચોરીઓ પકડી પાડી હતી. કૌતરમાંના રસ્તે થઈને
અમે પાછા રૂપા પાસે જઈ પહોંચ્યા.

રૂપાએ આમતેમ જોયું, એ જરા દિલગીર દેખાયો !

ઉતાવળે અમે એને પૂછ્યું, “શું છે ?”

રૂપાએ કહ્યું, “બાપુ, ચાર ચોર આમ ઉગમણી દિશાએ
નાઠા છે ને એકજ જણ આ મારગે જાય છે. બાપુ, ને
પેલા ચારેય જણ ઉંટ ઉપર નાઠા છે !”

હવે ?

“ને બાપુ, ખેમો દગાબાજ નીકળ્યો !”

“શું ?” “શું ?”

“આપુ, ખેત્રાએ દગો દીધો ! એ ય આ ચોર ભેળો છે !”

ખેત્રો અમારો જૂનો નોકર હતો. આજ કેટલાંય વર્ષોથી એ અમારા મહેલમાં કામ કરતો હતો.

એકવાર શિકારમાં ખેત્રાના એક પગનો પંજો કપાઈ ગયો હતો, ને ત્યારથી એ હુંઠો જોડો વાપરતો હતો. પેલા એક માણસ એ આ ખેત્રો જ હતો, એમ નક્કી થયું.

હવે શું કરવું ? ખેત્રાને પકડવો કે પેલા ચારની પાછળ પડવું ?

ખેત્રાથી બહુ દોડી શકાતું નહિ એટલે એ ઘડી એ ઘડીમાં જ પકડાઈ જશે એની તો ખાતરી હતી; પણ ચોરીનો માલ એની પાસેથી ન નીકળે તો ? તો વળી પાછા પેલા ચારની પાછળ પડવું પડે ને વખત મળતાં તો એમની સાંઢણીઓ કયાંની કયાં ય નાશી જાય.

છેવટ અમે ખેત્રાની પાછળ જવાનું છોડીને ઉગમણે માર્ગે ઘોડાં મારી મૂક્યાં.

પ્રકરણ ૩૯

ભાળ મળી !

આખો દિવસ માણકીએ હોડયા કર્યું. પાછળ થોડે થોડે છેટે વીરપાળ ને રૂપા જાદવનાં ઘોડાં પણ રસ્તો કાપતાં હતાં. વચ્ચે વચ્ચે ગામડાં આવતાં ને ચાર ઉંટ-સ્વારો ગયાની ભાળ મળતી.

આ હમણાં પકડી પાડીશું, એવી આશાએ અમે ધડી-ય થોડ્યા વિના ઘોડાં હોડાવતા હતા. સાંઝ પડવા આવી, દહાડો જળવજળ રહ્યો. દૂર દૂર ઝાડનાં ઝુંડમાં થોડાંક છાપરાં જણાવા લાગ્યાં.

હવે અમે અજાણી ધરતીમાં મુસાફરી કરતા હતા. રૂપો જાદવે ય આ ભાગનો ખાસ લોભીયો નહોતો. પેલા

ગામમાં પહોંચીને આગળના લાગની માહિતી મેળવવી ને પછી ઠીક લાગે તો રતોવાઈ જ આગળ ઉપડવું એવું અમે ઠરાવ્યું.

જેતજેતામાં અમે પેલા ગામડા નજીક આવી પહોંચ્યા. એક ગંભીર વડલા નીચેથી હું અને વીરપાળ પસાર થઈ ગયા.

પણ ત્યાંથી પસાર થતાં રૂપા જાદવની ખારીક નજર રસ્તાની બીજી બાજુ પર પડી. એણે ખૂમ પાડી, “બાપુ, વળી જરા થોભજો.”

અમે થંભ્યા.

રૂપા જાદવે રસ્તાની બીજી તરફ એક બાજુએ કંઈક લીસોટા જોયા હતા. ઢોડતે ઘોડે ચ એનું પગલાં પારખવાનું કામ ચાલુ જ રહ્યું હતું!

અમે ટપોટપ નીચે ઉતરી પડ્યા ને પેલા લીસોટા તરફ ગયા. આંખો જરા ઝીણી કરીને રૂપાએ અનુમાન કર્યું, “બાપુ, હરામખોરો અહીં ઘડીક થોભ્યા છે. અહીં કોઈક એમની સામે થયું લાગે છે! પણ બાપડો કેદ પકડાયો!”

અમે તો રૂપા તરફ જોઈ જ રહ્યા. રૂપો શું બધું સાચું કહેતો હતો? એને એ બધું સમજાયું શી રીતે?

પણ રૂપા જાદવને અમે બરાબર રીતે ઓળખતા હતા. એનું અનુમાન કદિ ખોટું નજ પડે એવી અમારી ખાતરી હતી.

અમને તો હવે એ સામે થનાર માણસ કોણ હશે એની મુંઝવણ થવા લાગી.

ગામમાં જતાં કંઈક ખબર મળશે એમ ધાર્યું. ઘોડાંની લગામે ઝાલીને અમે ધીરે ધીરે ચાલવા લાગ્યા. બે ચાર ડગલાં આગળ ચાલતાં જ અમે લાકડાનું એક કમંડળ ભેટ્યું. મેં કમંડળ ઉઘડી લીધું. એટલામાં વીરપાળ બોલી ઉઠ્યો: “અરે, વીંટી!”

અમે ઘડીક થંભી ગયા. આ બધું શું? આ વીંટી કોની હશે? કમંડળ કોણે નાખી દીધું હશે? પેલા લુંટારાની સામે થનાર માણસ જ એ બેય ચીજોનો માલિક હશે કે નહિ?

બારીકાઈથી જોતાં કમંડળ ઉપર બાળબોધમાં બ કેટલેકો હશે. વીંટી ઉપર પણ ઝાંખો બ જણાતો હતો. અમે ત્રણે જણે વધારે ગુંચવાયા. એકલા બ અક્ષર ઉપરથી સમજવું શું? એ કોઈ સાધુનાં હશે? અમારો કોઈ મિત્ર હશે? ને સાધુ હોય તો એની પાસે વીંટી ક્યાંથી?

છેવટ ગામમાંથી કંઈક વધારે વિગત મળશે એમ ધારીને અમે ગામ તરફ ચાલ્યા. અંધારૂં પડી ગયું હતું. અથડાતા ફૂટાતા અમે ગામમાં આવી પહોંચ્યા. ન્હાનકડા તળાવની પાળ ઉપર એક શિવાલય હતું ને નીચાણમાં, ગામની અડોઅડ, એક મોટી ધર્મશાળા હતી.

ઘોડાંને પાણી પાઈને અમે ધર્મશાળાને ચોટલે ઘડીક બેઠા.

રૂપાએ ગામના મુખીને મળી આવવાનું માથે લીધું. થાકીને લોથ થએલા અમે એટલા ઉપર આડા પડ્યા.

એએક ઘડી વીતી ગઈ, તો ય રૂપો જાદવ પાછો ન કર્યો. અમને હવે એની ચિન્તા થવા લાગી. એટલામાં મશાલના અજવાળામાં અમે રૂપાને મુખીની સાથે આવતો જોયો. રૂપાએ અમારી વાત કરી હશે એટલે મુખીએ આવીને અમને રામરામ કર્યા ને બાપુજીની ખબર પૂછી. એ બાપુજીને જોળખતો હશે.

ખિચારો મુખી ગળગળો થઈ ગયો હતો. એણે કહ્યું, “અરે બાપુ, એ હરામખોરોએ તો અમારું નાક વાઢ્યું છે! અમારી હદમાંથી એક સાધુ મહારાજનેય એ પકડી ગયા છે! હું તો વાડીએ હતો બાપુ, નહિ તો એ હરામખોરોના ભાર શા છે કે જીવતા જાય?”

મુખીની બીજી વાતચીત ઉપરથી અમને લાગ્યું કે પેલી ભાગોળે સામે થનાર કેઈ સાધુ હશે.

પણ ત્યારે પેલી વીંટીનું શું?

મુખીને પૂછતાં એ સંબંધી કાંઈ વધુ માહિતી ન મળી. સાધુ એ ચાર દિવસથી ત્યાં આવેલો એટલું જ એ જાણતો હતો.

હવે અમે મુખીને આગળનો મારગ પૂછ્યો.

મુખીએ ઘડીક વિચાર કર્યો ને પછી કહ્યું, “બાપુ, અત્યારે તો મહેર કરો. આ અહીંથી અડધા જ ગાઉ ઉપર

અધગાઉનું ઉડું કેતર છે ને એની પાર જંગલ જેવું છે. ઘોળે દિવસેય એ તરફ ભો જેવું હોય છે.”

વળી મુખીએ કહ્યું, “આખા દિવસની મજલથી તમારાં મોંઢાં લેવાઈ ગયાં છે. આ બાપડાં જનાવરોય થાકીને લોથ થઈ ગયાં છે, એટલે આપ હમણાં તો આરામ કરો.”

મુખીનું કહેવું સાચું હતું. અમે થાકી તો ગયાજ હતા. બૂખેય લાગી હતી; પણ તોયે નાશી જતા હરામ-ખોરોનો કેડો લેવાનું મન થઈ ગયું.

પણ મુખી તો બે હાથ જોડીને વિનવણીઓ ઉપર વિનવણીઓ કરતો હતો. એણે જાતે થોડાંક માણસ લઈને તપાસ કરી આવવાનું માથે લીધું. છેવટ અમારે મુખીની વાત કબૂલવી પડી.

x

x

x

ઘણીંગ ઘણીંગ નગારૂં ધણધણ્યું ને જોતજોતામાં ગામનાં માણસો ભેળાં થઈ ગયાં.

થોડીક પૂછપરછ કરતાં જણાયું કે બપોર પછી અહીંથી ચાર ઉંટસ્વારો નાશી જતા હતા. એક માણસે એવા વાવડ આંચા કે કેતરની પેલી પાર અડધાક ગાઉ ઉપર એણે દૂરથી ચારેય સ્વારોને જોયા હતા. પવનવેગી સાંઢણીઓ સાંજ પડતાં તો ક્યાંય પહોંચી ગઈ હશે એમ સૌને લાગ્યું. અમેય વિચારમાં પડી ગયા. અંધારૂં થયું હતું, અજાણી ધરતી હતી, ઘોડાંય થાકીને લોથ થઈ ગયાં હતાં.

એમનો કેડો લેવો શી રીતે ?

મુખીનેય રોમેરોમ રીસ ચઢી હતી. એણે બે ત્રણ સાથીઓ તૈયાર કર્યા ને કોતરમાં તપાસ કરવાનું માથે લીધું.

ખીજાં બે ત્રણ માણસોને અમારી બરદાસ કરવા રોક્યાં : ને એ મશાલ સાથે કોતર તરફ ઉપડયો. અમે એમની સાથે જવાનો ઘણોયે આગ્રહ કર્યો પણ મુખીએ અને ખીજાંએ અમને ઘણી વિનવણી કરીને અત્યારે તો ત્યાંજ થોભવા જણાવ્યું.

અમને રીસ એછી નહોતી ચઢી; પણ શું કરવું? છેવટ ખંડો ફાટતાં ઉપડવાનું નક્કી કયું. એટલામાં ઘોડાંનો થાક ઉતરી જશે ને મુખી પણ ઘોડીક તપાસ કરી લાવશે એમ લાગ્યું.

બધાંએ ખૂબ બરદાસ કરી ને ખાધું ન ખાધું કરીને અમે ઘડીક આડા પડ્યા.

ખંડો ફાટવાતી થોડીજ વાર હતી. અમે જાગતા પડ્યા રહીને વાતો કરતા હતા; ત્યાં દૂર દૂર મશાલનું અજવાળું જણાયું. મુખી સાળ કાઢીને પાછો આવતો હતો.

અમે બેઠા થઇ ગયા.

પ્રકરણ ૪થું

જેહો રખારી

કોતરની પેલી મેર બે ત્રણ ગાઉ સુધી સુખી ભાગ કાઢી આવ્યો હતો. હરામખોરો આજ રાત્રે કોતરના ઉપર-વાસમાં રોકાવાના છે એટલી ચોક્કસ ખબર એને મળી હતી.

સુખીએ એ બધી વાત કહીને પોતાની સાથેના એક રખારી તરફ આંગળી કરી કહ્યું, “બાપુ, આ જુવાન જેહો આજ આપણે સાથ કરશે. હરામખોરોનાં ઘણાં રહેઠાણનો એ ભોમિયો છે.”

અમે જેહો તરફ જોયું. એણે અમને ભાવથી રામરામ કર્યા.

જેહો જીવન હતો. હજી મુછનો દોરોય નહોતો ફૂટ્યો ત્યાં તો એણે ડાંગ વડે જ એ વાઘનો શિકાર કરી નાખ્યો'તો. એક વાર એક ભયંકર ચિત્તા સાથે બાથ'બાથા આવીને એણે એને પૂરો કર્યો'તો. એ બધી વાતો મુખીએ કહી.

એક ઘડીમાં જેહો અમારો ખરેખરો ભાઈબન્ધ બની ગયો.

હરામખોરો આ જ રાતે 'વાઘીઆ ચોરા'માં લેખા ધવાના છે, એવા વાવડ લાવનાર આ જેહો જ હતો.

x

x

x

બપોર થયા.

મુખીએ જમવાની સગવડ કરી લીધી'તી. ખાઈને તાબ-ઉતોળ ઉપડવું એવું અમે નક્કી કરી લીધું.

બપોર થયા. સૂરજ ભગવાન બરાબર માથા ઉપર તપવા લાગ્યા. અમે હાથ મોં ધોયાં ને તરત લગામો સંભાળી.

ઘડીક આરામ કરવા મુખીએ કહ્યું; પણ અમે તો અટકો વખતેય માંડમાંડ રોકાઈ શક્યા હતા. છેવટ મુખીએ કહી કહી. એય અમારી સાથે આવવા તૈયાર થયા. ને અમારી પાંચ જણની ટોળીએ ઘોડાં મારી મૂક્યાં.

જોતજોતામાં અમે પેલા કેતર પાસે આવી પહોંચ્યા. સાથેજ, મુખીનું કહેવું ખરું હતું. અધ ગાઉનું ઉડું કેતર હતું. અજાણ્યાને દિવસેય ગોથાં ખાવાં પડે એવું કામ હતું!

મુખીએ પોતાનો ઘોડો સૌને મોખરે રાખ્યો હતો ને એની સાથે પૂરવેગે જેહો પગે ચાલતો હતો. એક સાંકડી વાટમાં થઈને અમે હળવે હળવે કેતરમાં ઉતર્યા ને બીજી

તરફ ચઢ્યા. પણ હવે ઘોરી માર્ગ પૂરો થતો હતો. ને એક નાની કેડી જંગલ તરફ જતી હતી.

જેહો હવે સૌને મોખરે થયો. હવે ધીરે ધીરે જંગલ વધતું હતું. મોટાં મોટાં ઝાડનાં ઝૂંડ દેખાતાં હતાં. એક ટેકરા ઉપરથી નીચે ઉતરતાં દૂરથી જેહો એનો નેસડો ખતાવ્યો.

આજ રાતે હરામખોરોને પકડી પાડીએ તો કાલ જેહોના મહેમાન થવાનું અમે કબૂલ્યું. જેહો તો ખાતરીથી કહેતો કે “આજે ચોરટાઓનું આવી પહોંચ્યું છે!”

ઘનઘોર જંગલ આવી ગયું. મોખરે જેહો ને પાછળ પાછળ અમારાં ઘોડાં પૂરવેગે આલ્યાં જતાં હતાં. ચોમેર અપાર શાન્તિ હતી, પંખીઓ મીઠાં ગીત ગાતાં હતાં, પણ અમારૂં ચિત્ત આજ એ તરફ નહોતું જતું: આજ તો અમારી પ્રતિજ્ઞા પૂરી થવાનો દિવસ હતો!

એક નાની સૂકી નદી વટીને અમે આગળ વધ્યા. હવે ખરેખર જંગલ શરુ થતું હતું. સખ્ત તાપ પડતો હતો. અમારા કંઠ સૂકાઈ ગયા હતા.

“થોડેક ગયા પછી એક તળાવ આવશે.” એમ જેહોએ કહ્યું ને અમે ઘોડાં ઉપાડ્યાં. જેહો ય આગળ ઉપડ્યો. સૌને પરસેવાના ઝેંઝેળ વળી ગયા હતા. કંઠમાં શોષ પડ્યા'તા.

મુખીએ અને જેહોએ અનુમાન કર્યું કે હવે વાઘીઉં કોતર માંડ બે ત્રણ ગાઉ દૂર હશે.

પ્રકરણ પમું

અણવાર્યો અકસ્માત

અઘોર જંગલમાં ઘોડાં દોડતાં હતાં. અમે આતુરતાથી વાઘીઆ કેતરની વાટ જોતા હતા.

હર એક ટેકરો જણાયો. જેહાએ વધાઈ ખાધી કે
“હવે એ ટેકરો વટાવીશું એટલે તળાવ આવશે ને ત્યાંથી
પેલું કેતર એકાદ ગાઉજ હર રહેશે !”

અમે સાવધ થઈ ગયા. તલવારો સરખી કરી, દારૂ-
ગોળી સંભાળી લીધી ને પાણી પીને તરતજ ત્યાં પહોંચી
જવાનું નક્કી કર્યું.

ટેકરો વટાવ્યો. પન્દર વીસ કદમ ઉપર તળાવ જણા-
તું હતું. વિશાળ તળાવ હતું. આસપાસ થોડેથોડે છેટે
વડની સુન્દર ઘટા હતી. ઉતાવળે પગલે ઘોડાં તળાવ તરફ
વળ્યાં. હરખથી નાચતી પાણીની લહરીઓ જોઈ અમારાં
હૃદય પણ ઘડીક હરખથી નાચી ઉઠ્યાં.

પણ....પણ અમારો આનન્દ એક પળમાં જ ઉડી ગયો !

સમૂમ્ સદ્ !

એક કારમો અવાજ થયો: હવા જાણે ચીરાઈ ગઈ,
ને ઉછળીને જેહો હેઠે પડ્યો! અમે ઘડીક થંભી ગયા.
થયું શું ?

અમે મુખી તરફ જોયું, પણ રાતીરાતી આંખોવાળો
મુખી અમને કાંઈ કહ્યાકહાવ્યા વિના તળાવ તરફ દોડ્યો.

એક પળમાં અમે સમજી ગયા કે કોઈ દુશ્મને
આપડા જેહાને તીર માર્યું હતું. બહાદૂર વીર જેહાની
છાતીની એક કોર વીંધીને તીર સોંસડું નીકળી ગયું હતું.
ઉના લોહીનો ધોધ વહેતો હતો.

હું કૂધો, પાછળ વીરપાળ ને રૂપો જાહેરે ચ કૂધા, ને
અમે જેહા પાસે જઈ પહોંચ્યા. મેં જેહાની કાટી જતી
આંખો દબાવી. વીરપાળે ફેંટે કાઢીને એના શરીર ફરતો
પાટો બાંધી દીધો. દોડીને રૂપો તળાવમાંથી પાણી લઈ
આવ્યો.

બેએક ઘડી સુધી અમે જેહાની સારવાર કરી, ત્યારે એને કંઈક શુદ્ધિ આવી. લાગલોજ એ પોકારી ઉઠયો : ‘હરામખોર!’ દુઃખમાં બેબાકળો બનીનેજ જેહો આમ બોલી ઉઠતો હતો. અમે એને સાન્ત્વન આપવા માંડયું.

છેવટ જેહાને બરાબર શુદ્ધિ આવી ગઈ. એણે કહ્યું, “બાપુ, વીરસેનભાઈ, મારી ફકર ન કરશો. પેલા વડલા તરફ જાવ. જુઓ, મુખી કંઈક ગડમથલ કરે છે. કોક હરામખોર પકડાય એમ લાગે છે. જાવ બાપુ, મને સાઈં થઈ જશે.”

અમે બેયું : તળાવની પેલી મેર એક ગંભીર વડલા નીચે મુખી આમ તેમ ફરતો હતો ને ઉપરની ડાળ તરફ વારંવાર બેઠને કંઈક ઘસારા કરતો હતો. રૂપાને ત્યાં બેસાડીને અમે પગપાળાજ એ તરફ દોડયા.

વડલાની છેક ઉપરની ટોચે એક ભીલ દેખાતો હતો : મોંઢે બુકાની હતી ને હાથમાં તીરકામઠું હતું.

મુખી એને નીચે ઉતરવાની સાન કરતો હતો; પણ એ હરામખોર એને ગણુકારતો નહોતો. છેવટ મુખીએ બેચાર પથ્થર બોળી કાઢ્યા ને તાકી તાકીને એના તરફ ફેંકવા માંડ્યા. આ ડાળથી પેલે ડાળ કૂદીને ભીલે બેચાર પથ્થર તો ચૂકવ્યા; પણ એક પથ્થર એના માથામાં વાગ્યો ને લોહીની ધાર દેખાઈ. ત્યાં અમે વડ પાસે જઈ પહોંચ્યા.

નીચે અમને ચાર જણુને બેઠને પેલો જરા ગભરાયો.

મુખી તો પત્થર ફેંકતો જ હતો. સનનન કરતો એક પત્થર વછૂટ્યો ને ઘરાબર હરામખોરના જમણા કાંડા ઉપર વાગ્યો. પેલાનો ગભરાટ હજી શમ્યો ન હતો ત્યાં આ ઘા લાગવાથી અચાનક એતું કામઠું હેઠે પડ્યું. રૂપાએ ઝડપથી કામઠું ઉપાડી લીધું. પેલો હરામખોર હવે તો ખૂબજ ગભરાવા લાગ્યો. એ હાથ જોડીને એણે અમારી માફી માગવા માંડી.

મેં એને નીચે આવવા ઇસારત કરી.

લીલ નીચે આવ્યો ને અમારે પગે પડવા લાગ્યો.

x

x

x

લીલની વાતચીત ઉપરથી અમને એટલુંજ સમજાયું કે એ પેલા લુંટારાઓનો માણસ નથી ! ઉલટું લુંટારાની વાત આવતી ત્યારે તો એ એમને ગાળો દેતો હતો !

થોડીક વધારે તપાસ કરી તો જણાયું કે કોઈ ઠાકોરનો રણવાસ આજ રાત્રે અહીં થઈને પસાર થવાનો છે. પણ ઠાકોરને એવી ખાતમી મળી છે કે આ તળાવ પાસેના તરભેટામાં લુંટારાઓ એને લુંટવાના છે. ઠાકોરે લુંટારાની હિંદ્યાલ જોવા પેલા લીલને ત્યાં મૂક્યો હશે.

હવે અમે ધાર્યું કે મારતા શું તીર મારી દઈને લીલને ભૂલ સમજાઈ હશે. પણ પછી શું થાય ? નિર્દોષ લીલ હવે તો ગળગળો થઈ ગયો ને અમારી સાથે જેહા પાસે દોડતો આવ્યો.

ફરીથી જેહો બેલાન થઈ પડ્યો હતો. મુખી એની

સારવાર કરતો હતો. ધામાંનું લોહી રહેજ ઓછું થયું હતું પરંતુ સાવ બન્ધ નહોતું થતું, અમે ગભરાયા. આમ લોહી વહી જશે તો જેહાની અશક્તિ વધશે કે વખતે એ મરણ પામશે. હવે ?

એટલામાં પેલો બીલ એક વેલનાં પાંદડાં લઈ આવ્યો. ને એનો રસ ધા ઉપર રેડ્યો. લોહી બન્ધ થયું. અમને નિરાંત વળી.

પણ આ બધી ધમાલમાં સૂરજ ભગવાન નમી ગયા. સાંજ પડવા આવી.

અમને વાઘીઉં કોતર સાંભયું. મુખીને અમે કહ્યું, “ભાઈ, તમે જેહાને એને ઘેર પહોંચાડો. હુંટારાઓને જેર કરીને કાલ સવારમાં અમે ત્યાં આવી પહોંચશું.”

આવા ઘનઘોર જંગલમાં કાળ જેવા વિકરાલ હુંટારાઓ સામે બાથ ભીડવા અમને એકલા મોકલતાં મુખી રડવા જેવો થઈ ગયો પણ બીજો એકેય ઉપાય નહોતો.

હેવટ એ જેહાને ઉપાડીને આવ્યો.

અમારે માથે તો એક નવું ધર્મસંકટ આવી પડ્યું હતું. પેલા હુંટારાઓને પકડવા જવું કે અહીં રણવાસને બચાવવા રહેવું ? હુંટારાની બે જુદી જુદી ટોળી પડી હોય તો ? તો એકને પકડીએ ને બીજા હુંટ કરી જાય એ તે કેમ પોષાય ?

અમે પેલા બીલને ઈસારતથી પૂછ્યું કે “ઠાકોરનો રસાલો કઈ તરફથી આવશે ?”

એણે પૂર્વ દિશા તરફ આંગળી કરી.

વાઘીઉં કોતર પણ પૂર્વ દિશાએ જ હતું. એટલે ધીરે ધીરે ચોકસાઈથી અમે એ રસ્તે જવાનું નક્કી કર્યું. વાટમાં રણવાસ મળી જાય તો એની સાથે પાછા વળવું એમ પણ નક્કી કર્યું.

ભીલને ત્યાં એસાડીને તરતમાં જ કંઈક સંચળ જણાય તો ખૂમ પાડવાનું કહી અમે પેલે માર્ગે ઘોડાં મારી મૂક્યાં.

સૂરજ નમતો હતો. પાસેના એક ઝાડ ઉપર કોયલ ટહુકી રહી હતી.

પ્રકરણ ૬૬

વાઘીઉં કોતર

અન્ધાડું થતાં અમે એ એક ગાઉ જેટલો રસ્તો કાપ્યો હતો. મુખીએ ને જેહાએ કહેલાં નિશાન હવે મળતાં હતાં એટલે એટલામાંજ વાઘીઉં કોતર હશે એમ જણાયું.

એ ત્રણ નાનાં નાનાં કોતર વટાવીને એક નાના ટેકરા ઉપર અમે આવી પહોંચ્યા. અન્ધાડું થઇ ગયું હતું. એ ત્રણ ખેતરવા દૂર એક ઉડું ને મોટું કોતર જણાતું હતું. અમને લાગ્યું કે નક્કી એ જ વાઘીઉં કોતર હશે.

મેં એડી મારી ને માણકી ઉપડી. પાછળ વીરપાળનો ઘોડોય ઉપડ્યો. અન્ધારામાં અબાણી ધરતીમાં અમે હોડતા

હતા. રસ્તો સાચો છે કે ખોટો એનીય ખબર નહોતી. છતાં કેાતરની નિશાનીએ અમે આગળ વધ્યા જ કયું.

x

x

x

ઉંડા કેાતરમાં એક મશાલ સળગતી હતી, ને એના આછા અજવાળામાં બે ત્રણ માણસો આમતેમ ફરતાં હતાં.

અમે ઘડીક થંબ્યા. બંદુકો તૈયાર જ હતી. પણ અમારે એ પાપીઓ સાથે સામે મોંએ લઢવું હતું એટલે નાગી તરવારે અમે એ તરફ વળ્યા.

પણ અચાનક માણુકી થંભી ગઇ. ઉતાવળમાં મેં એને એડી મારી; પણ એ એક ડગલુંય આગળ ન વધી! “માણુકી! માણુકી! છે શું?” આમ કહેતાં મેં વીરપાળ તરફ જોયું.

વીરપાળની દશાય મારા જેવી જ હતી! એનો ઘોડોય અટકી પડ્યો હતો!! અમે કહ્યું, “અરે! આ છે શું? આ જનાવર હઠીલાં કેમ થયાં?”

વાઘસિંહનો લો જણાતાં ઘોડાં અટકી જાય છે ને વખતે અસ્વારને પાડીનેય લાગી જાય છે, એવી ઘણી વાતો અમે સાંભળી હતી.

અમને થયું, શું કાંઈ વાઘનો લો છે?

જંગલ શાન્ત જણાતું હતું. પેલા લુંટારાઓ હવે એક જગ્યાએ બેઠા હતા. અમારી ને એમની વચ્ચે લાગ્યેજ બેએક ખેતરવાનું અન્તર હતું.

પણ ઘોડાનું શું?

છેવટે નીચે ઉતરીને પગપાળાજ ત્યાં પહોંચી જવું એમ ઠરાવ્યું. જુદાં જુદાં બે ઝાડે ઘોડા ખાંધીને અમે વેગથી કેતર તરફ દોડ્યા.

સર્રર્ર સટ્! સર્રર્ર સર્રર્ર.

બેત્રણ અવાજ થયા. પાંદડાં ખખડ્યાં ને લયથી ત્રાસીને દોડતાં હરણાંના હુઃખલયા અવાજ નીકળ્યા.

સર્રર્ર સટ્!

અમે પાછું વાળીને જોયું ને બધી વાત સમજ્યા. ઘોડાં અટક્યાં હતાં તે કોઈ વાઘની વાસ ઉપરથીજ એમ હવે અમને લાગ્યું.

ને ત્યાં તો ઘુઉઉ ઘુઉઉ કરતી ત્રાડ પડી!

પાસેની ઝાડીમાંથી એક છલંગે વિકરાલ વાઘ નીકળ્યો. દોડી જતાં હરણાં ઉપર એની તરાપ હતી. હરણાં ફર નાશી ગયાં હતાં. બીજી છલંગ ભરતાં વાઘ જરા અચકાયો. એણે આમતેમ જોયું. એને ઘોડાંની કે માણસની વાસ આવી હશે.

હવે અમે ગભરાયા.

વખતે વાઘ પેલાં હરણની પાછળ જવાનું મૂકીને ઘોડાં તરફ વળે તો? તો અમારાં પ્યારાં જનવરનું શું થાય?

સાચેજ, વાઘે મોં ફેરવ્યું. એની તગતગતી આંખો ઘડીક અમારી તરફ વળી ને બીજીજ પળે ઘોડાં તરફ ગઈ.

એનું શરીર સંકોચાયું. અમે ધૂળ ઉઠ્યા. નક્કી વાઘે ભૂંડી કરી.

ધુઉઉઉ કરતેકને વાઘે ક્ષણ ભરી. અમે લુંટારાઓને ઘડીક વીસરી ગયા ને અમારાં બહાલાં જનવરની વહારે ધાયા.

વાઘ ઘોડાંની લગલગ પહોંચી ગયો હતો. ખીજ જ ક્ષણે એ એકાદનો જીવ લે તેમ હતું. બન્દૂક તૈયાર હતી. અગાઉથી જ ચેતેલા વીરખાળે કાકડો ચેતાવ્યો ને મેં નિશાન તાક્યું.

સનનન સદ્.

આખાદ રીતે ગોળી વાઘને લાગી ગઈ. પણ એથી તો ખીજાંને એ વિકરાલ પ્રાણી અમારી તરફ ફર્યું.

ધુઉઉઉઉ.

એક છલંગે વાઘ અમારી લગોલગ આવી પહોંચ્યો. ગોળીથી એનું જડખું તૂટી ગયું હોય એમ અમને લાગ્યું. તોયે એ વિકરાલ પ્રાણીને પૂરું કર્યા વિના ચિન્તા કેમ ટળે?

પ્રકરણ ૭મું

ઘાયલ!

તરવારો ઉચ્ચકાઈ ને માથે પડતા વાઘ ઉપર ઝળ ઝળ ઘાં થયા. એક દુઃખભરી ત્રાડ પડી, લોહીની ધારા છૂટી ને ઘખખ હાંધને મૂએલો વાઘ હેઠે પડ્યો.

એક પળ અમે ઉભા રહ્યા; પણ એટલામાં કેતરમાં કંઈક ઘણસારો થયો, માથા ઉપર ઝઝૂમતા પેલા કૂર દુશ્મનોનો ભય હજી ઉભો જ હતો. કેતરમાં દૂરથી અમે ત્રણેક માણસો જોયાં હતાં, ને એમને જેર કરતાં વાર નહિ લાગે એમ પણ ધારેલું; પણ વચ્ચે જ આ અણુધારેલું

વિધન આવ્યું, ને એનો લાભ લઈ પેલા હરામખોરો નાશી જતા હતા.

અન્ધારૂં હતું, મોંએ મોં સૂએ એમ નહોતું.

કેતરને સામે કાંઠેથી થોડીક માટી નીચે ગરી, એક નાનું પ્રાણી દોડીને અમારી તરફ આવ્યું ને પાછું ખીજી તરફ નાહું. અમને હવે લાગ્યું કે વાઘ સાથેની અથડામણનો લાભ લઈને પેલા હરામખોરો અમારા હાથમાંથી છટકી જાય છે.

સામે કાંઠે પહોંચવાનું કામ વિકટ હતું. કેતરની પહોળાઈ બહુ નહોતી, પણ ચઢાણ આકર્ષું હતું. છતાં હાથ આવેલા દુશ્મનને પકડવા કે પૂરા કરવા અમે ગમે તેમ કરીને પણ સામે કાંઠે પહોંચવા તૈયાર થયા.

વીરપાળ કેતરમાં ઉતર્યો, ખીજી પળે હું પણ નીચે ઉતરવા લાગ્યો.

x

x

x

“વીરપાળ! ઘડીક થોભ. કોઈની ખૂમ છે!” મેં કહ્યું.

પશ્ચિમ તરફથી કોઈની તીણી ચીસો સંભળાઈ!
“કોઈ ધાજે રે ધાજે.”

અરણ્યમાં પવનના સુસવાટો સાથે ચીસો વહી જતી હતી. “હો...ઓ” કારમી કિકિયારીઓ સંભળાતી હતી!

અમારૂં અનુમાન ખરૂં પડતું હતું. લુંટારા પેલાં બાપડાંને લુંટે છે એમ ચોક્કસ લાગ્યું.

હવે?

લુંટારાની બે ટુકડીઓ પડી હશે એમ લાગ્યું. હવે શું કરવું? ક્યાં જવું?

છેવટ કોતરને સામે કાંઠે જવાનું માંડી વાળી અમે ઝટ ઝટ કોતર ઉપર આવી ગયા ને એકી દોઢે ઘોડાં પાસે પહોંચ્યા. અમે સ્વાર થયા ને જાણ્યા-અજાણ્યા માર્ગે ઘોડાં ઉપાડ્યાં.

ફર મશાલોનું અજવાળું જણાયું. એક તરફ એક રથ અને બે ત્રણ બળદ ગાડીઓ જણાતી હતી, થોડે છેટે ઘમસાણુ મચ્યું હતું.

એડીઓ વાગી ને અન્ધારામાં જ માણુકી આગળ ધપી.

બન્દૂકનું અત્યારે કામ નહોતું. કારણ દુશ્મન કે મિત્ર ઓળખી શકાય એમ નહોતું. એટલે પાસે પહોંચતાં જ અમે નીચે કૂદ્યા ને તરવારો ખેંચી પેલી તરફ દોડ્યા.

કાળ જેવા દશેક લુંટારા આમતેમ ધૂમતા હતા. ચારેક રાજપૂતો એમની સામે થયા જણાતા હતા.

અમે દશેક કદમ ફર હતા. ઓચિંતે જ છાપો મારવાનો વિચાર હોવાથી અમે કંઈ જ બોલ્યાચાલ્યા વિના દોડ્યા.

“પણ....વીરપાળ! પેલા બે શું કરે છે?”

રડતી ઠકરાણી તરફ પાછળથી ધીમે ધીમે બે જણ જતા હતા. ઘમસાણુનો લાલ લઈ એ બે જણા ઠકરાણીનાં ઘરેણાંની આશા રાખતા હશે. ત્રીજો માણસ રથ તરફ જતો હતો.

વીરપાળને પેલી તરફ જવાનું કહીને મેં પેલા બેની પૂંઠ પકડી.

ઝબ! ઝબ! બે ઘા થયા. એક જણ પડ્યો. બીજો મારી તરફ ફર્યો. પેલાના અવાજ ઉપરથી રથ તરફ ગતો. માણસે ય એની મદદે આંવ્યો.

આર હાથ સામે મારી તરવાર ધૂમવા લાગી.

ઘોર અન્ધકાર અને અજાણ્યા સ્થળને કારણે હજી ખરાબર હૂમલો કરતાં મને ફાવ્યું નહોતું. પેલા બે તો રાક્ષસી ઝડપે એમની તરવાર ફેરવતા હતા.

ખણખણ....

વિજળી જેવો ઝબકારો થયો, મારે હાથે સખત ઝાટકો વાગ્યો. મારી તરવારનું પાનીઉં ખણખણ કરતું ઉડી ગયું. સામાની પણ એ જ દશા હતી. ‘અરે!’ કટાર ખેંચી હું એક કદમ આગળ ધાયો.

પેલા જરા પાછા ખસ્યા. પણ....દિવસ પાધરો નહોતો! કાળમીંઠ પથરે હુશ્મનની ગરજ સારી. ઠોકર વાગી ને હું પડ્યો.

ઘચ....કરતીક તરવાર મારા જમણા ખભામાં પેઠી ને નીકળી: લોહીની સેડો પુટી. મારી આંખે અન્ધારાં આવી ગયાં!

પ્રકરણ ૮મું

ફરીથી હરામખોરો પાછળ !

મારી આંખ ઉઘડી.

તળાવકાંઠે નાના તમ્બુમાં હું સૂતો હતો. પાસે વીર-
પાળ અને એક વૃદ્ધ બેઠા હતા. હરામખોરો સાથેની અપા-
અખીમાં મને ઘા લાગ્યો હતો ને એથી તરત તો હું
બેભાન થઇ પડ્યો હતો.

ઘામાંથી લોહી વહી જવાથી મારા શરીરમાં અશક્તિ
જાણાતી હતી, છતાં ય અમે અહીં શી રીતે આવી
પડ્યા ? હરામખોરો ક્યાં ગયા ? વગેરે વિગતો જાણવા
મારું મન ઉત્સુક બની રહ્યું હતું.

મને જાગૃત થએલો જોઈ વીરપાળ મારી છેક પાસે આવીને બેઠો. પેલા વૃદ્ધ પણુ રાજી થતા પાસે આવ્યા.

મેં વીરપાળને પૂછ્યું, “ભાઈ, રાત્રે હું પડ્યો તે પછી શું બન્યું હતું? મને તો એ પળે લાગ્યું હતું કે આપણે કેદ જ પકડાયા! આપણે અહીં શી રીતે આવી પડ્યા? હરામખોરો ક્યાં છે? આ વડીલ કેાણ છે?”

મેં ઉપરાઉપરી સવાલો પૂછવા માંડ્યા. વીરપાળે કહ્યું, “ભાઈ, સૌ સારાં વાનાં થયાં છે. તમે જરા આરામ કરો. પછી નિરાંતે હું બધી વાત કરીશ.”

તે આખો દિવસ મેં આરામ લીધો. છેક સાંજે વીરપાળ મારી પાસે આવ્યો ને મને થોડુંક દૂધ અને એક દાડમ આપ્યું.

દૂધ પીતાં પીતાં મેં વીરપાળને બધી વાત કહેવા જણાવ્યું. હવે તો મારામાં કંઈક શક્તિ આવી ગઈ હતી. હું ટટાર બેસી શક્યો હતો.

વીરપાળ એક વાર તમ્બુ બહાર ગયો ને પોતાની સાથે લાકડાનો એક કટકો લઈ આવ્યો. કટકો કંઈક ખરબચડો હતો. છતાં એકન્દરે સપાટ જણાતો. એના ઉપર કોલસાના અક્ષરો હતા. કટકો પાસે લઈને મેં વાંચ્યું:

“આથમણી દિશાએ જંગલ પૂરું થતાં નદી આવે છે ત્યાં આવો. પરમ દિવસે સાંજે હરામખોરો ત્યાં મળશે. કદાચ એમને પકડી શકાશે. જરૂર આવો. બે જણથી વધુ નહિ.

લિ. ઇ

અબાયળીમાં ગરક થઇને મેં એ વાંચ્યું. ફરીથી વાંચ્યું. મારી નવાઇનો પાર ન રહ્યો! અરે! આ તો વીંટી અને કમંડળ ઉપર હતું તે જ નામ! આ અ છે કોણ?

મેં વીરપાળ સામે જોયું, પણ એનેય મારા જેવી જ મુંઝવણ થતી હતી.

“પણ ભાઈ, આ કટકો ક્યાંથી મળ્યો?”

વીરપાળ બોલ્યો, “કાલ રાતે તમે પડ્યા એટલે તરત જ હું તમારી પાસે આવી પહોંચ્યો. એક જણ તમને બાંધવાની તૈયારી કરતો હતો તેને મેં પૂરો કર્યો. બીજોય માર્યો ગયો, એટલે બાકીના બધા એક સામટા મારા ઉપર ધામા. કટોકટીની પળ આવી પહોંચી. મહા-મુશિબતે હું બચાવ કરવા લાગ્યો; પણ એટલામાં દૈવકૃપાએ ઠાકોર તરફની મદદ આવી પહોંચી. એમને અગાઉથી સ્કેજ ખખર પડી હશે એટલે એ સામા જ આવતા હતા. વળી જેહો ને પેલા મુખી પણ વખતસર આવી પહોંચ્યા! વા'ર આવી ને હું બચ્યો. સવારે મારી સાથે બેઠો હતા તે એ ઠાકોર છે.

પછી અમે બધાએ મળી બાકીના હરામખોરાને નસાડી મૂક્યા, ને તમારી સારવાર કરવા રોકાયા.

રાત્રે તો ત્યાં જ રહીને બીજી સવારે અહીં પડાવ નાખવાનું ને તમને સમ્પૂર્ણ આરામ થાય એટલે ઠાકોરને ત્યાં જવાનું નક્કી કર્યું. ઠાકોર સાથે બધાં માણસ હતાં એટલે ફિકર જેવું નહોતું.

સવારમાં ઠાકોરનાં માણસો સાથે અમે આ તરફ આવતા હતા, ત્યાં રસ્તામાં, ખરાબર એક પથર ઉપર, આ લાકડાનો કટકો પડેલો જણાયો! મેં એ જોયો ને ઉપાડી લીધો. અક્ષરો જાણે કેઈ વાર જોયા હોય એમ લાગે છે; પણ કેના હશે એ નથી સમજાતું. મને તો આ ચિઠ્ઠી ખરેખરી ગુચવણભરી જણાઈ છે!”

વીરપાળ ઘડીક શાન્ત રહ્યો.

મેં ઝીણવટથી જોયું. અક્ષરોનો મેળ મળ્યો, સહીનો એક અક્ષર મળ્યો ને હું પોકારી ઉઠ્યો, “અરે! નક્કી, નક્કી, આ અક્ષર અમરસિંહના જ છે!”

વીરપાળનેય હવે અક્ષરની ગુચ્છ ઉઠલી. હવે અમને બધી વાત દિવા જેવી સ્પષ્ટ સમજાઈ ગઈ.

અમરસિંહ અમારો એક ખાસ મિત્ર હતો. ગયે વર્ષે એ ઉત્તર હિન્દુસ્થાનની મુસાફરીએ ગયો હતો. વાટમાં અમારા વતી લડેલો તે એજ, ને આ અદ્ભુત ચિઠ્ઠી લખનાર પણ એજ, એમ હવે ખરાબર નક્કી થયું.

અમારા પગમાં બમણું જોર આવ્યું. ઠાકોર, જેહો, મુખી વગેરે આવી પહોંચ્યા. ચિઠ્ઠીનો કંઈક ભેદ જણાયાથી બીજા સૌનેય આનન્દ થયો; પણ મુખીને આમાં કંઈક કપટ લાગતું હતું,

“બાપુ, વખતે એ હરામખોરોએ કંઈક કપટ રચ્યું ન હોય! વખતે ખોટી ચિઠ્ઠી લખી કે લખાવી હોય!”

“ના રે, જાન આપે પણ અમરસિંહ કદી આવી ચિઠ્ઠી ખોટી રીતે ન લખે.” અમે ખોલી ઉઠ્યા.

હવે અમને હાથ આવેલા હરામખોરોનો કેડો લેવાનું મન થયું. મેં બહાર નીકળીને જોયું તો ચારે પાસ ઘોર અન્ધકાર જણાયો. રાત પડી ગઈ હતી.

ખીજે દિવસે સવારમાં બહેલા અમારે બન્નેએ નીકળવું એમ ઠરાવ્યું. ઠાકોરે તથા સૌએ મારે બહલે વીરપાળ સાથે ખીજા કોઈને મોકલવા જણાવ્યું ને કહ્યું, “પવન લાગવાથી વખતે તમને દરદ વધશે.”

પણ મને કંઈક આરામ જણાતો હતો. ને મિત્ર અમરસિંહને મળવા તો શરીરના બે કટકા થઈ ગયા હોય તો એ જાઉં તો આ નાનકડા ઘાની શી દરકાર?

ખીજા સવારે ઠાકોરે રસાલા સાથે પોતાને ઘેર જવું, જેહો એમનો મહેલ જોઈ આવે, મુખી સાથે રહે અને અમે મોટે પદોઢીએ નીકળી જઈએ; એવી બધી ગોઠવણ કરીને અમે તરખુમાં જરા આડા પડ્યા. ઠાકોર પણ પોતાના તરખુમાં ગયા.

x

x

x

દૂર દૂર એક જંગલી કુકડો બોલ્યો. પવન બહલાયો, આકાશ ઉજળું થયું ને અમે જાગી ઉઠ્યા.

આજ કેટલેય દિવસે મેં માણકીને હાથ અડાડ્યો! ઘોડાં તૈયાર થયાં ને ઠાકોર વગેરેની રજા લઈને અમે ઉપડ્યા.

x

x

x

સૂરજ એક રાસવા ઉઘો ચઢ્યો ત્યાં સુધી અમે ઘોડાં હાંક્યાં જ કર્યાં.

જંગલના એ નિર્જન રસ્તે ઉંટનાં પગલાં સ્પષ્ટ જણાતાં હતાં. એ ઉંટ હરામખોરાનાં જ જાય છે એવી અમારી ખાતરી થઇ.

એડીઓ વાગી ને ઘોડાં ખમણા વેગથી દોડવા લાગ્યાં.

જંગલ પૂરું થયું. એક નાનું ગામડું દેખાયું. ત્યાં જઇને તપાસ કરી તો જણાયું કે અધધડી ઉપરજ ચારેક ઉંટસ્વારો દખણાતે રસ્તે ગયા છે.

અમને જરાક નવાઇ લાગી; પણ ધાયું કે વખતે એમણે રસ્તો બદલ્યો હોય. હવે તો હાથ આવેલો કેળિયો લેવો જ એમ નક્કી કરી, ભાલા સજ્જ કરી, અમે દખણાતા જવા તૈયાર થયા.

એક વાટ આથમણી જતી હતી. એના ઉપરેય ઉંટનાં આછાં પગલાં જણાતાં હતાં પણ અમને વિધિએ બૂલાવ્યા! અમે એમ જ માન્યું કે છેટેથી બરાબર ચારેક ઉંટ આવે છે એટલે આપણે જઇએ છીએ એજ મારગ સાચો છે. પેલા તો કોઇક વેપારી હશે. ગામના એક માણસે વેપારી વણુઝારાની વાત પણ કરી હતી એટલે અમને અમારું અનુમાન સાચું જ લાગ્યું.

થોડું થોડું દૂધ મેળવીને અમે પીધું ને તરત ઘોડાં ઉપાડ્યાં.

આછી પાછી વસ્તી જણાતી હતી. ઘોડાં પૂરપાટે
હોડતાં હતાં. ફર ફર ધૂળ ઉડતી જણાઈ. અમારાં હૈયાં
હરખી ઉઠ્યાં. ઘોડાં ઉપડ્યાં.

ચારેક ઉંટસ્વારો હતા.

માણકી મારી ઇચ્છા વરતી ગઈ. થાકેલી છતાંયે એ
મરણિયણ થઈને ઉપડી. પાછળ વીરપાળ પણ આવતો હતો.

ધીમે ધીમે ઉંટસ્વારોના આકાર સ્પષ્ટ જણાવા લાગ્યા.
મેં ભાલો સજ્જ કર્યો. એક ઉંટસ્વારે પાછું વાળીને જોયું.
ગભરાટથી એણે ખીન્તઓને કંઈક વાત કરી ને ચારે ઉંટ
વેગથી ઉપડ્યાં!

“અરે! આ તો હાથ આવેલી ખાજી જશે!” હું
બોલ્યો.

પણ માણકી તે માણકી જ હતી. એણેય હોડતાં ઉંટને
પકડવા વિજળી વેગે હોટ મૂકી. હું તૈયાર થઈ ગયો.

x

x

x

ઘડ્ય! છેલ્લા ઉંટસ્વારના પગની પીંડીમાં ભાલો ભોંકાયો,
ત્રણે સ્વારોએ પાછળ જોયું. પેલાના પગમાંથી નીકળતી
લોહીની ધાર જોઈ. ત્રણે જણ ખમચાયા ને ઉંટ પાછાં
વાળ્યાં.

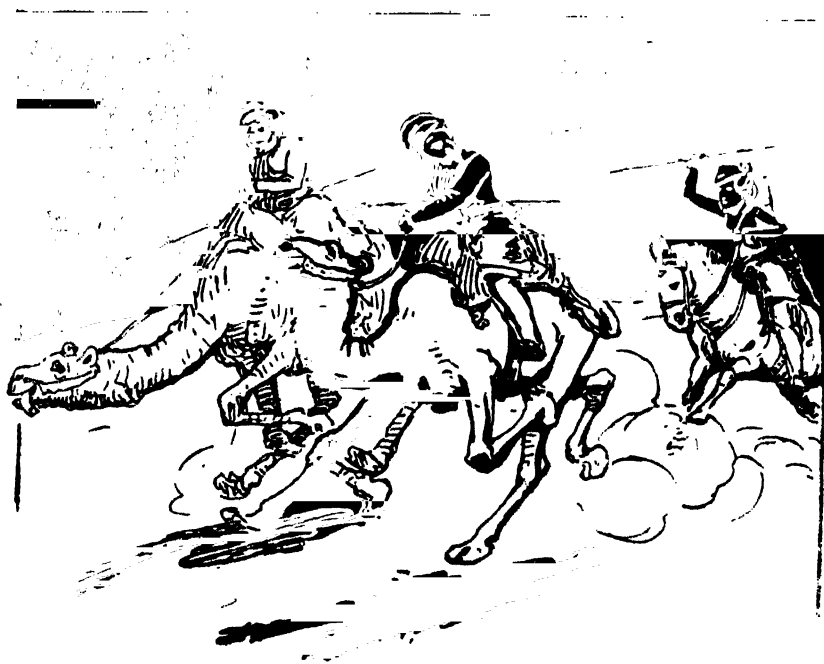
એટલામાં વીરપાળ પણ આવી પહોંચ્યો.

મેં તો આ ચારેયને હરામખોરો ધાર્યા હતા. હવે

તેઓ સામે હમલો કરશે એમ પણ ધાયું. હું તૈયાર થઈ ગયો.

પણ....પણ....

જેને મેં ધા કર્યો હતો એ કોણ હતું? એ હરામખોર

નહોતો! ઉંટસ્વારોએ અમને હુંટારા ધારેલા ને અમે એમને હુંટારા ધારેલા; પણ બધા ભૂલ્યા હતા! એ તો કોઈક વેપારીઓ હતા!

શેઠના માણસે ઉંટ બેસાડ્યું એટલે શેઠ નીચે ઉતરી પડ્યા. તેમણે મોઢથી બુકાની જેવું બાંધેલું લુગડું કાઢી નાખ્યું.

ત્યાં તો હું ખોલી ઉઠ્યો, “અરે! આ તો લાખો વણજારો!”
એ લાખો વણજારો હતો! હવે એણે ચ અમને ધારી ધારીને
જેયા ને ઝાળખ્યા. બૂખેતરસે અમારાં મોઢાં ચ ફરી ગયાં
હતાં!

મેં લાખા વણજારાને ગધી વાત કરી ને એની માફી
માગી. એણે કહ્યું, “હશે ભાઈ.”

વણજારાનાં માણસો પાસે દવા હતી તે મૂકી એમણે
પાટો ખાંધ્યો. બાપડાએ કહિં ઘા નહિ ખમેલો તેથી એને
તો આ નાના ઘાથી ચ તમ્મર આવી ગયાં હતાં!

એત્રણ ઘડી પછી વણજારાને જરાક આરામ જણાયો.
અમને આનન્દ થયો.

પાસેના એક ગામડામાં પહોંચીને અમે એક ધર્મશા-
ળામાં ઉતારો કર્યો. વણજારાનાં માણસોએ ખાવાનું બનાવ્યું;
પણ અમને તે ખાવાનું શે ભાવે? આજનો અમારો આખો
દિવસ ખગડ્યો ને ઉલટું પેલા હરામખોરોને નાશી છૂટ-
વાની તક મળી! અમને રાતે જ નીકળવાનું મન થઈ ગયું,
પણ વણજારે કહ્યું, “ભાઈ, અત્યારે નહિ. અન્ધાઈ થવા
આવ્યું છે. અજણ્યા વિકટ રસ્તે વળી કંઈક બૂલ થશે.
કાલ સવારે ઉપડજો. આ ઘોડાંનો થાકે ચ ઉતારવો છે કે
નહિ?”

તે રાત્રે અમે ત્યાં જ રહ્યા.

મારી માણુકી હાંફતી હતી. મેં એને પંપાળી, ખડ-

જોગણ નિયુ" ને થોડું પાણી પાયું. પછી અમેય થોડું થોડું ખાધું.

વણુજરે આ વખતે એક નવા જ કામે નીકળ્યો હતો ! એક ઠેકાણેથી એને બાપદાદાનો ખજાનો મેળવવો'તો ! એણે કહ્યું, "તમે કાલ જઈ આવો, પછી આપણે એની તપાસ કરવા જઈશું. અમારે ખાસ ઉતાવળ નથી."

વણુજરે પોતાનાં એકમે માણસ સાથે લઈ જવા જણાવ્યું, પણ અમે ના પાડી.

ખીજી સવારે અમે જરાક દુઃખી હૃદયે પેલો રસ્તો પાછા ગયા ને પેલો આથમણો રસ્તો ફંટાતો હતો ત્યાં આવી પહોંચ્યા.

આછાં પગલાં જોતા અમે એ રસ્તે આગળ વધ્યા.

પ્રકરણ ૯મું

પત્તો મળ્યો!

જંગલ પૂરું થયું. એ ત્રણ કોતર વટાવી અમે એક ટેકરી ઉપર આવી પહોંચ્યા. મધ્યાહ્ન થયો હતો. અમે એ ટેકરી ઉપર ઘસીક થંબ્યા.

ફર ફર એક નદી જણાતી હતી. અમારાં હૃદય હરખી ઉડ્યાં. હજી વખત હતો. સાંજ પડતાં પડતાં ત્યાં પહોંચી જઈએ તો કદાચ હરામખોરોને જરૂર પકડી શકીશું એમ લાગ્યું.

મેં ઇસારો કર્યો ને માણકી આગળ વધવા માંડી. હવે રસ્તો વધારે ઉજ્જડ ને આંટીધુંટી વાળો બનતો હતો. ચોમાસામાં પડેલા નાનાનાના ખાડા ઠેરઠેર જણાતા, ને એના ઉપર જાળાંઝાંખરાં પડ્યાં હતાં. હવે ઘોડાનું કામ જરા આકર્ષં થતું'તું, મેં લગામ ઢીલી મૂકી ને માણકીને એની મેળે આગળ વધવા દીધી.

વીરપાળનેા ઘોડોય ધીરે ધીરે પાછળ આવવા લાગ્યો.

x

x

x

“સપુર, કંઈક પડઘીઓ સંભળાય છે. જરાક થોભજો.”
વીરપાળ બોલી ઉઠ્યો. મેં માણુકીને થંભાવી.

ઘડી અટકીને વીરપાળે ઘોડો પાછો ફેરવ્યો. પેલી ટેકરી ઉપર જઈને એણે પાછલે રસ્તે જોયું ને મને પાછા વળવા ઇશારત કરી.

માણુકીને મેં ઉપર લીધી.

ટેકરી ઉપર જઈને અમે શું જોયું? ફર ફર પેલા જંગલને રસ્તે એક ઘોડેસ્વાર પૂરપાટ ઘોડો દોડાવતો આવતો હતો. માત્ર એક જ ઘોડેસ્વાર હતો. એના હાથમાં એક ભાલો હતો.

આવનાર મિત્ર છે કે દુશ્મન એ અમને તરત ન સમજાયું. મેં વીરપાળ તરફ જોયું. એનેય કાંઈ ગમ નહોતી પડી. અમે તૈયાર થઈને ઉભા ને બોલ્યા, “મિત્ર હશે તો આવકાર આપીશું. કેઈ હરામખોર હશે તો ખબર પાડીશું.”

જોતજોતામાં સ્વાર પાસે આવવા લાગ્યો. એણે અમને જોયા એટલે ભાલો એક વાર આકાશ તરફ જરા ઉંચો કર્યો. અમને લાગ્યું જાણે એ કેઈ પરિચિત છે. અમેય તરવારો ઉંચી કરી સામે જવાળ વાળ્યા.

સ્વાર પાસે આવી પહોંચ્યો. નજર ઠરે એટલે ફરથી જ અમે એને ઓળખી ગયા હતા. એ તો લાખા વણન-

રાનો માણસ હતો. સ્વાર પાસે આવ્યો. એના ઘોડાનો શ્વાસ માતો નહોતો, એના ચહેરા ઉપર થાક ને શોકની રેખાઓ જણાતી હતી.

અમને નવાઈ લાગી. છેક પાસે આવે તે પહેલાં જ અમે બોલી ઉઠ્યા, “કેમ ભાઈ, કાંઈ નવાજૂની છે કે શું?”

સ્વાર પાસે આવ્યો ને બોલ્યો, “બાપુ, ખરી બની છે!”

અમે ચકિત થઈ ગયા. સ્વાર ઘડીક અટક્યો ને શ્વાસ લઈને આગળ બોલવા લાગ્યો, “બાપુ, તમે નીકળ્યા ત્યાર પછી શેઠ ધર્મશાળાના વાડામાં જરાક આમતેમ ફરતા હતા. અમે બધા અન્દર રસોઈની ખટપટમાં પડ્યા હતા.”

થોડી વાર થઈ એટલામાં ધર્મશાળાનો રખેવાળ હાંફતો હાંફતો અમારી પાસે આવ્યો ને બોલ્યો, “અરે, ભોગ મળ્યા વાડામાં.....”

અમે ચકિત થઈ ગયા.

પેલે આગળ કહ્યું, “અરે! શેઠને ઉપાડી ગયા!”

‘શું?’ ‘શું?’ કહેતા અમે વાડા તરફ દોડ્યા. ખરે-ખર, શેઠ ત્યાં નહોતા. થોડે છેટે ધૂળ ઉપર કાંઈક ખેંચ-તાણુના લીસોટા પડ્યા હતા. અમે તો શુંચવાઈ ગયા. “અરે! થયું શું?”

રખેવાળે કહ્યું, “મને કાંઈ ખબર નથી પડતી!”

અમે રખેવાળ તરફ જોયું. એ જરાક શુંચવાયો, એના

મેાંઢા ઉપર લયની એક રેખા તરી, પણ પાછો સ્વસ્થ બનીને એ રડવા જેવો બની ગયો. “બાપજી, આ તો.....”

એક ઉંટનાં પગલાં સ્પષ્ટ જણાતાં હતાં. અમે ચોક્કસ માન્યું કે કેઈ હરામખોર શેઠને ઉપાડી ગયો લાગે છે.

અમે થોડેક સુધી દોડ્યા, થોડેક જતાં એક ઘરડા ખેડૂતે વાત કરી કે “હા ભાઈ, બે ઉંટસ્વાર અહીંથી નીકળ્યા ખરા.”

હવે?

તાબડતોબ અમે અમારાં ઉંટ તૈયાર કરવા દોડ્યા.

પેલા ઘરડા ખેડૂતે મને બોલાવ્યો ને હળવેથી કહ્યું, “જેજે, એ રખેવાળ ઉપર વિશ્વાસ ન મૂકતા.” અમને પહેલેથી જ એના ઉપર શંકા ગઇ હતી, પણ તે વખતે તો અમારાથી બીજું થઇ શકે એમ જ નહોતું.

અમે વહેલે વહેલે ઉંટ તૈયાર કરવા લાગ્યા.

પેલો રખેવાળ કંઈક કામનું ખડાનું કાઢી ગામમાં આણ્યો ગયો.

થોડી વાર થઇ. અમે ઉંટ તૈયાર કર્યાં એટલામાં રખેવાળનો દીકરો મંગો ત્યાં આવ્યો. ગઇ એક જ રાતમાં એ અમારો ભાઇબન્ધ બન્યો હતો. અમે એને બધી વાત કરી.

છેક પાસે આવી મંગે કહ્યું, “ભાઈ, ગમે તેમ કરીને વીરસેન બાપુનેય ખબર પહોંચાડો કે હરામખોરાએ તમારી

વાત બાણી છે ને તેથી રસ્તો રોકી એ લોક ઉભા રહેવાના છે. આથી હું આગરે છું.”

સ્વાર ઘડીક થંભ્યો.

અમે ઘડીક વિચાર કર્યો.

“હરકત નહિ. હજી સુધી અમને કોઈ મળ્યું નથી, મળશે તો અમે તૈયાર છીએ.” વીરપાળ બોલી ઉઠ્યો.

સૂરજ રહેજ નમ્યો હતો. અમે સ્વારને સાથે લઈને આગળ ચાલવા માંડ્યું.

x

x

x

રસ્તાથી થોડે છેટે, નદીકાંઠે એક નાની સરખી ટેકરી હતી. અમે રસ્તો છોડીને એ ટેકરી તરફ ગયા. ટેકરી પાછળ રહીને નદીમાંથી હિલચાલ જોઈ શકાય તો જોવાની અમારી ઇચ્છા હતી.

જોતજોતામાં અમે ટેકરી પાછળ આવી પહોંચ્યા. અત્યાર સુધી અમને નદીનું આખું પાત્ર જણાતું નહોતું. પકડાઈ જવાની બહીકે અમે છેક કાંઠા પાસે ગયા જ નહોતા.

ટેકરી નાની હતી, છતાં એની પાછળ ઉભા રહીને ધૂપી રીતે અમે નદીમાં જોઈ શકીએ એમ હતું જ. ટેકરી પાસે આવી, એક પળ થોભી અમે નીચે નદીની રેતી તરફ જોયું.

“વીરપાળ ! જોયું ?”

“હા ભાઈ, ને પેલો અમરસિંહ જોયો, ખંધાએલો પડ્યો છે તે ?”

અમે જોયું કે નીચે બે ચાર ઉંટ થાક ખાતાં બેઠાં છે. પાસે ચારેક માણસો ફરે છે ને થોડે છેટે અમારો મિત્ર અમરસિંહ કેદી તરીકે પડ્યો છે. એક જણ એના ઉપર પહેરો ભરે છે.

હવે અમારી આંખો ફાટી. “હુદ્દો! અમારા મિત્રને આટલું આટલું રખડાવ્યું! આટલું આટલું દુઃખ દીધું!” કહેતાં અમે મનમાં જ નક્કી કરી નાખ્યું કે આ ઘડીએ જ નીચે પહોંચી જઈને એ હરામખોરો પાસેથી મિત્રને છૂટો કરવો.

પેલો રસ્તે થઈને નીચે ઉતરાય તેમ હતું. મેં માણકીનું મોં રસ્તા તરફ વાળ્યું.

એડી વાગી, માણકી ચાર પગે ઉછળી. મારી માણકી એડીનો ઇશારો થતાં જ પાણીના રેલા પેઠે ગમે તેવા રસ્તા ઉપર પણ દોડી જતી, પણ એ દોધ દિવસ આમ ચાર પગે ઉછળી નહોતી. મેં ધાયું, આ વિકટ રસ્તે આજે એય થાકીને ગભરાઈ ગઈ છે!

પણ ના, માણકી ગભરાઈ નહોતી, ખાપડીનું આવી બન્યું હતું! વિજળીનો ઝળકારો થાય તેમ એક તીર સૂસવાટા ભરતું પસાર થઈ ગયું. હું ચમક્યો, માણકીની લગામ ઢીલી મૂકી દઈને ફાવે ત્યાં દોડવા દેવાનું નક્કી કર્યું. પણ... પણ....મને આ વાત કહેતાંય આંસુ આવે છે કે મારી માણકી, મારી મીઠી માણકી, એકેય ફલંગ ભરે એ પહેલાં

ચાર પગે ઉછળી; મારા પગ નીચે કંઇક કરપીણ અવાજ થયો; એક કારમું તીર મારા પગને રહેજ ઘસાઇને વાયુ-વેગે માણુકીના પેટમાં પેહું. માણુકીએ એક દુઃખભરી ચીસ પાડી !

હવે હું બધું સમજ્યો.

અરે પ્રભુ! મારી મીઠી માણુકી!

માણુકીનું આવી બન્યું હતું. તીર લગલગ આરપાર નીકળી ગયું હતું. લોહીની ધાર છૂટી રહી હતી, માણુકીના પગ લથડતા હતા. બીજું કેમ ગમે તેવું ઘોડું હોત તો અત્યારે ક્યારનુંય નીચે પડ્યું હોત, પણ મારી માણુકી મરતાં મરતાંય મને સાચવવાને પ્રયત્ન કરવા લાગી. અવાચક પ્રાણી છતાં જાણે એ મને તૈયારીની વીરહાક સંભળાવતી હતી. મારી આંખમાં ઝળઝળાં આંખ્યાં, હું સમજ્યો, પણ હમણાં દુઃખી થવા જેટલોય વખત નહોતો. પેંગડાંમાંથી પગ ઠહાડી નાખી, વહેલે વહેલે હું એક તરફ ફરી પડ્યો.

ને બીજીજ પળે મારી મીઠી માણુકી ધબ દબને હેઠે પડી. ને એવીજ એની ફૂંક નીકળી ગઇ!

“બાપુ માણુકી! મારી માણુકી! એક વાર તો સામું જો. એક વાર તો આંખ ઉઘાડ. હું ગાંડા જેમ બોલી ઉઠ્યો.

હું ક્યાં છું, કેણુ મારી પાછળ છે તેનું કશુંય ભાન મને ન રહ્યું. દોડીને માણુકીનું મોં ઝાલીને હું રહી પડ્યો!

પ્રકરણ ૧૦મું

કેદી !

માણુકી નો શોક કંઈક ઓછો થતાં મેં આંખ ઉઘાડવા મહેનત કરી. પણ અરે! આ શું? મારી આંખે પાટા શાના? હું ક્યાં છું? એવા સામટા સવાલો જાતને જ પૂછાઇ ગયા.

મારી આંખોએ પાટા બાંધી, બે હાથ જકડી, કેઈ મને ઉંટ ઉપર નાખીને લઇ જતું હતું. હવે હું પૂરેપૂરી જાગૃતિમાં આવ્યો. ઠંડી ઉપરથી જણાયું કે રાત પડી ચૂકી છે. જે ઉંટ ઉપર મને નાખ્યો છે, તેના ઉપર બીજો એક સ્વાર પણ છે. ચઢતાં ને ઉતરતાં ઉંટ ઉપરથી લાગ્યું કે મને કેઈ ડુંગરી રસ્તે લઇ જાય છે.

હવે? વીરપાળ ક્યાં હશે એ પ્રશ્ન મારા મનમાં ઉઠ્યો. છાનેમાને અમારે એક બીજાની હાજરી જાણવી હોય તો

ચપટી વગાડવાનો અમે સંકેત રાખ્યો હતો. મેં ધીરેથી ચપટી વગાડી જોઈ; પણ કાંઈ જવાબ મળ્યો નહિ. ઉલટું પાસેના સ્વારે કંઈક અવાજ કર્યો. થોડે છેટેથી એવો જ સામો જવાબ થયો; પણ એમાંનું કાંઈજ હું સમજી શક્યો નહિ.

ઉંટ ડુંગરી રસ્તે આગળ વધ્યે જતાં હતાં. વચ્ચે વચ્ચે ઝાડની નાની નાની ડાળીઓ અથડાતી હતી.

x

x

x

કેટલોય માર્ગ કપાઈ ગયો. વચ્ચે એક વાર પાટો ખસેડી નાખવા મેં પ્રયત્ન કર્યો હતો, પણ તેમાં નિષ્ફળતા મળી હતી. છેવટ, જોઈએ શું થાય છે એમ માની છાનોમાનો પડ્યો રહ્યો.

ઉંટ એકાદ ડુંગરી ઉપર ચઢવા લાગ્યું. મને થયું, ઉંચે લઈ જઈને આ લોકો મને ફેંકી દેશે કે શું? પ્રથમ તો હું જરાક ગભરાયો, પણ પછી ઈશ્વર ઉપર ભરોસો રાખી જરાય થડકયા વિનાજ પડ્યો રહ્યો.

ઉંટ થોડ્યું ને નીચે બેઠું. પેલા સ્વારે મને ઉંચકીને એક પથ્થર ઉપર સુવાડ્યો. અમારા ઉંટ પાસેજ બીજાં બે ઉંટ બેઠાં એમ મને અવાજ ઉપરથી લાગ્યું; પણ થોડાંક માણસોની સુંગી ફરફરા વગર મને બીજી કાંઈજ વધારે માહિતી સમજાઈ શકી નહિ.

એકાદ ઘડી પછી એક જણે મને ઠમ્ઠરમાંથી પકડ્યો. હવે તો મને જરૂર લાગ્યું કે મારું અનુમાન સાચું જ છે.

આ નિર્ઘય લોકો મને નીચે ફેંકી દઇને પોતાનું વેર વાળશે; પણ એવી પરિસ્થિતિમાં હું બીજું કરી શું શકું? એક બે વાર બાંધેલા હાથ છતાં મેં છુટી જવાની મહેનત કરી બેઠ; પણ એ સઘળું નિરર્થક ગયું.

મને ઉંચકનાર માણસની આગળ આગળ એક માણસ ચાલતો હતો. એના હાથમાં કંઈક મશાલ જેવું હતું. સૂકાં પાંદડાં ઉપર થઇને પેલા લોકો એક જગ્યાએ આવી પહોંચ્યા. આગળના માણસોએ ઘડીક મહેનત કરીને એક વજનદાર પથર ખસેડ્યો. પછી વાંકો વળીને બીજો મને એક સાંકડી ગુફામાં લઇ ગયો.

હું રામરામ પોકારી ઉઠ્યો. પણ છેવટ મન વાળ્યું, ફિકર નહિ. દુબીને દંડ દેતાં મોત આવે તોય ફિકર નહિ.

ગુફા અંદર તો પહોળી હતી. અંદર લઇ જઇને પેલો મને પથરની એક મોટી છાટ ઉપર સૂવાયો ને પછી એ બન્ને જણા જરા થાક ખાવા બેઠા.

મારા જીવમાંય રહેજ જીવ આવ્યો.

વળી બીજાં બે માણસ ગુફામાં આવ્યાં ને કંઈક નીચે મૂકી થાક ખાવા લાગ્યાં.

શું વીરપાળનેય આણ્યો છે? આણ્યો હોય તો એથી મને શોક ને હરખ થશે. શોક એના કેદ પકડાવા બદલ ને હરખ તો એટલો કે આવી મોતની પળે બહાલો વીરપાળ પાસે હોય!

મોડી રાતે પેલા દુષ્ટોમાંનો એક મારી પાસે આંગ્યો ને એણે હળવેથી મારી આંખેથી પાટા છોડી નાખ્યા. આંખ ઉઘડતાં પહેલું કામ મેં વીરપાળને જોઈ લેવાનું કયું. નાની ગુફામાં થોડે છેટે એક પથ્થર ઉપર કોઈ પડયું હતું; અન્ધારૂં ઘોર હોવાથી એ વીરપાળ છે કે કેમ એ ઘરાબર ન સમજાયું. હું અજવાળું થવાની રાહ જોવા લાગ્યો. હજી મારા હાથ તો ખંધાએલા જ હતા. વળી વધારામાં કોઈએ મારા બન્ને પગ જકડી લીધા!

મને રીસ તો ઓછી નહોતી ચઢતી; પણ એ સંજોગમાં મારો ક્રોધ નકામો હતો.

ગુફાને મથાળે એક નાનું ખાકું હતું, એમાંથી સ્ફેજ અજવાળું આવતાંજ મેં પેલા પથ્થર તરફ આંખ ફેરવી. ખરેખર એ વીરપાળ જ હતો. એ તો બિચારો હજી બેશુદ્ધ જ લાગતો હતો.

મેં એક ચપટી વગાડી પણ એના તરફથી કાંઈ ઉત્તર ન મળ્યો. મને ચિન્તા થવા લાગી કે શું વીરપાળને વધારે વાગ્યું હશે? દુષ્ટોએ માર્યો હશે કે કાંઈ પાયું હશે?

આસપાસ કોઈ માણસ નહોતું, એટલે મેં ફરીથી જરા જોરથી ચપટી વગાડી. હવે વીરપાળ જરા હાલ્યો, એણે ધીરેથી સામી ચપટી વગાડી. એની આંખે તો હજી પાટા જ હતા!

હું એને કાંઈ પૂછવા જઈ તે પહેલાં ગુફાને બારણેથી એ હરામખોરો દાખલ થયા. હું તો એમને ઝટ ઓળખી

ગયો. મેં ક્રોધથી એકવાર એમના સામે જોયું, ને પછી તરત નજર ફેરવી નાખી. સામા પેલા બન્ને તિરસ્કારથી હસ્યા.

છેવટ મેં જરા રોકથી કહ્યું, “મને મારી નાખવો હોય તો બલે મારજો; પણ આ બિચારાના પાટા તો છોડો.”

પહેલાં તો પેલાંએ કંઈ ગણકાર્યું નહિ; પણ એક ત્રીજો માણસ દાખલ થયો ને એણે એમના કાનમાં કંઈક વાત કરી. ઘડીક રહીને એમાંના એક જણે વીરપાળના પાટા છોડી નાખ્યા.

પત્થર ઉપર પડ્યા રહી, નિરાધાર પરિસ્થિતિમાં અમે, બન્ને મિત્રો, માત્ર એક બીજા સામે જોઈ જ રહ્યા !

અરે ભગવાન ! આ શું ?

પ્રકરણ ૧૧મું

ભયંકર ખખર !

ગુફામાં બે દિવસ વીતી ગયા. મેં રાખેલી મોતની ખીંક ખરી ન પડી. પેલાંએ અમને મારી ન નાખ્યા. ઉલટું તેઓ તો અમને સવારસાંજ થોડું થોડું ખાવાપીવાનું પણ આપતા હતા.

અમને નવાઈ લાગતી હતી કે આ દુષ્ટો આટલી ઉદારતા બતાવે છે કેમ ? શું એમાં એમનો કાંઈ હેતુ હશે ? અમને કશું જ સમજાતું નહોતું.

લુટારા પાંચેક હતા. અમે અમારા મિત્ર અમરસિંહને ખોળી બેથો, પણ એનો કાંઈ પત્તો નહોતો. લાખા વણબારા

સમ્બન્ધી પણ અમને કાંઈ માહિતી નહોતી. પેલાંની સાથે તો અમે જરાય વાતજ નહોતા કરતા એટલે એમને પૂછેય કેણુ ?

x

x

x

ત્રીજે દિવસે હું સવારમાં વહેલો જાગી ગયો. મેં વીરપાળના પત્થર તરફ જોયું તો એ ખાલી જણાયો. હું ગભરાઈ ઉઠ્યો. “અરે ! વીરપાળ ક્યાં ?” હું સફાળો બેઠો થઈ ગયો.

કેટલીક વારે બારણા તરફથી વીરપાળ આવ્યો. એના બન્ને હાથ બાંધેલા હતા; પણ પગ છૂટા હતા. મેં ધીરથી કહ્યું, “વીરપાળ, તું તો ભા.....”

પણ ગભરાએલા વીરપાળે મને ચૂપ રહેવાની નિશાની કરી. એ એટલો બધો ગભરાએલો લાગતો હતો કે એથી હુંય આકુળવ્યાકુળ થઈ ગયો. મેં ઉતાવળે પૂછ્યું, “બાપુ, છે શું ?”

“છાના રહો, આપણે આ વખતે તો બરાબર સપડાયા છીએ.”

“કેમ ?”

એટલામાં ગુફાની આગળનો પત્થર જરા હાલ્યો. કોઈ એને ખસેડતું હોય એમ લાગ્યું. અમે પોતપોતાના પત્થર ઉપર ઉઘટા પડ્યા રહેવાનો ડોળ કર્યો.

પત્થર ખસેડી ગુફામાં બે જણ દાખલ થયા. હવે તો સવાર થયું હતું. આટલા દિવસ રોજ સવારે બે જણ અમારી

પાસે આવતા ને ગુફાની અન્દરની બાબુએ એક સાંકડી નેળ વાટે બીજી મોટી ગુફામાં તેડી જતા. ત્યાં અમારા હાથપગ છોડી નાખતા. આ ગુફા વિશાળ હતી. એમાં એક બાબુએ બળબળ વહેતું નાનું ઝરણું પણ હતું. અમે દિશા-પાણીએ જઈ આવતા, હાથમાં ઘોતા ને નાહી પણ લેતા. તે પછી પેલા દુષ્ટો અમારા હાથપગ ફરીથી બાંધી અમને પેલી પહેલી ગુફામાં લઈ જતા. એક જણ બપોરે અમને થોડુંક ખાવાનું આપી જતો.

તે સવારે પણ અમને પેલી ગુફામાં લઈ ગયા ને પાછા લાવ્યા.

બપોર થતાં પાછો પથર ગોઠવી સૌ બહાર ચાલ્યા ગયા. આટલી વાર સુધી વીરપાળ શાન્તિથી કામકાજ કરતો હતો; પણ મને એની રીતભાત ઉપરથી સ્પષ્ટ લાગતું હતું કે જરૂર એને માથે કંઈ દુઃખ આવી પડ્યું છે. કાં તો એને કોઈએ માર માર્યો છે અથવા તો એણે એવી કોઈ વાત સાંભળી છે કે જેથી એ આટલો અસ્થિર લાગે છે.

એકલા પડતાં તરતજ મેં વીરપાળને પૂછ્યું, “ભાઈ, તું આજે આટલો અસ્થિર કેમ જણાય છે?”

હવે વીરપાળનું રોવું ખાળ્યું ન ખાળ્યું. એની આંખમાંથી દડ દડ આંસુ પડવા લાગ્યાં. ગળગળા થઈને મેં પૂછ્યું, “પણ ભાઈ, છે શું? મારો બહાદુર સાથી તે વળી આમ રડે? બાપુ, કહી દેને ઝટ.”

વીરપાળે કપાળે હાથ પછાડ્યો! “વીરસેન બાપુ, લોગ મળ્યા. લૂંટ પાછી મેળવવા જતાં ઉલટું જોયું!”

“શું?”

“અરે! બાપુ, દુષ્ટોએ આપણને જીવતા રાખ્યા છે એય એમના દુષ્ટ હેતુની ખાતર.”

“એમ?”

“હા,” પાસે આવી વીરપાળ બોલ્યો, “આજ અડધી રાત પછી તરતજ મારી આંખ ઉઘડી ગઈ; જોટલે હું આમ તેમ ફરતો હતો ને નાશી છુટવાની કાંઈ ખારી શોધતો હતો, એટલામાં મેં પેલા પથ્થરની બહાર એ દુષ્ટોને વાત કરતા સાંભળ્યા. અન્દર પાપી જેમોય હતો!”

“જેમો?”

“હા, આવતી પૂનમે મધરાતે ગંગનાથ મહાદેવમાં દશ હજાર રૂપિયા લઈ આવો તોજ વોરસેનને છુટો મૂકીશું નહિ તો.....”

વીરપાળ કમ્પી ઉઠ્યો. હું સ્તબ્ધ બની ગયો.

“નહિ તો વીરસેનની આશા મૂકજો.” આવું એ દુષ્ટોએ પિતાજીને કહેવડાવ્યું છે! હવે ગભરાઈને પિતાજી જરૂર દશ હજાર રૂપિયા લાવવાના ને આ દુષ્ટો ફાવી જવાના!”

“અરે કંઈ વાત છે!” હું પોકારી ઉઠ્યો.

પણ મારો ક્રોધ નકામો હતો. હતાશ થઈને હું પથ્થર ઉપર પડી ગયો. “અરે ભગવાન! બાપુજીને ઢાઝ્યા ઉપર

ડામ થશે! હરામખોરાને ફસાવવા જતાં અમે જ ફસાઈ જઈશું!”

“ગમે તેમ થાય પણ આપણે રૂપિયા નહિ આપવા દઈએ.” પત્થર ઉપરથી ઉભા થઈ જતાં હું બેઠ્યો.

“પણ એ તમારા હાથની વાત ક્યાં છે? બાપુ! ને રૂપિયા મળ્યા પછી કદાચ.....”

બહારથી ઠંઠક અવાજ આવતો સંભળાવાથી વીરપાળ ઘડીક મુંગો રહ્યો. ગુફાને મથાળે આવેલા નાના બાકેરા તરફ હું માત્ર જોઈ જ રહ્યો.

“અરે પ્રભુ!”

“આજે બારશ થઈ છે. ખજાર આપવા જનાર એ જ વખતે નીકળી ગયો છે. પાપી ખેમો એની સાથે ગયો છે.”

“આ તો ફસાયા!” હું પોકારી ઉઠ્યો.

ચૌદશની સવાર હતી. અમને પેલી બીજી ગુફામાં લઈ જવામાં આવ્યા. તે દિવસે એક જ માણસ અમારી સાથે આવ્યો હતો.

આગલી આખી રાત અમે મટકું ચ માથું નહોતું. એક જ દિવસ વીતી જાય તો બાપુજીને માથે કેટલો બોળે આવી પડે એની ચિન્તામાં જ અમે આખી રાત જાગતા પડ્યા રહ્યા હતા ને બને તો જીવના જોખમે પણ કાલે નાશી છૂટવું અને બાપુજીની પાસે જઈ પહોંચવું એમ

નક્કી ક્યું હતું. એમ કરવા જતાં મોત આવે તો તે પણ સહી લેવા અમે તૈયાર થયા હતા.

અમારા હાથપગ છોડી પેલો માણસ નિત્યનિયમ મુજબ મોં ઘોવા લાગ્યો. એની પાસે તલવાર ને બાલો હતાં. તલવાર ઉપર પોતાનો ડાબો હાથ રાખી, બાલો નીચે મૂકી, એ નિશ્ચિન્તિથી મોં ઘોતો હતો; પણ તે દિવસ અમારે મોં ઘોવાની દરકાર જ ક્યાં હતી? મેં વીજળીવેગે વીરપાળ સામે જોયું. એણે મારી સામે જોયું: અમારી આંખો ચમકી, ને તે જ પળે અમે બન્ને પેલા માણસની સામે ધસી ગયા. પહેલાં પેલો કાંઈ સમજ્યો નહિ; પણ પછી પહેલે વહેલે એ બાલો લેવા દોડ્યો. પરન્તુ વીરપાળે બાલો ઉપાડી લીધો હતો. પેલે તરવાર ખેંચી. મામલો વિકટ થઈ પડ્યો. લડાઈ થશે એની અમને ફિકર નહોતી; પણ પેલો ખૂમ પાડે તો અમારી સ્થિતિ કઠંગી થઈ પડે એનો ભય હતો; પણ આ ભય ઝાઝી વાર ટક્યો નહિ. વીરપાળના અચૂક નિશાનથી પેલો વીંધાઈ ગયો ને પડ્યો.

હવે અમે નાશી છૂટવાનો ઉપાય જોળવા લાગ્યા. આગલી બાબુથી તો નસાય તેમ હતું જ નહિ એટલે આ ગુફાના મથાળા ઉપર ચઢી જવાય તો જ નાશી છૂટાય એમ લાગ્યું. અમે અન્દરની ગુફાના મોં આડો એક પથ્થર મૂકી દીધો.

એકબે વાર ઉપર ચડવાના પ્રયત્ન કરી જોયા; પણ સીધા પથ્થરો હોવાથી કાંઈ વળ્યું નહિ.

હવે?

એટલામાં વીરપાળે ગુફાને છેક છેડે ડુંગરમાંથી નીકળી આવેલા બેચાર પથરો જોયા. વખતે એની મદદ વડે ચડાય તો ચડાય, એમ ધારી અમે ગાંડાની પેઠે એ તરફ દોડ્યા.

x

x

x

બરાબર બપોર થયા ત્યારે અમે જેમતેમ કરી ઉપરના ભાગમાં જઈ પહોંચ્યા.

હવે અમારા જીવમાં જીવ આવ્યો; પણ હજીય મુશ્કેલીનો અન્ત તો નહોતોજ આવ્યો. અબાણ્યો ડુંગર, નીચે વહી જતી મોટી નદી ને એની પાર ગંગનાથ મહાદેવ જોળવાની ચિન્તા તો હજી ઉભી જ હતી. છતાં અમે રામનું નામ લઈ પૂરવેગે નીચે ઉતરવા માંડ્યું.

કેઈ વાર પથરો ગળડતા ને તેથી અમે ય ખસી પડતા. પાછા કંઈક મૂળીઆં પકડી લેતા ને જરા કાળજીથી ઉતરતા. એમ કરતાં છેક સન્ધ્યા સમયે અમે નીચે ઉતરી રહ્યા.

હવે બરાબર એક દિવસ ને એક રાત અમારા માટે હતાં. એટલા ટૂંક વખતમાં ગંગનાથ મહાદેવનું સ્થળ જોળી કાઢીને ત્યાં પહોંચવું જ પડે એમ હતું; નહિ તો બધી મહેનત નકામી હતી. પણ અમે તો છેવટ સુધી મહેનત કરવાનો નિશ્ચય કરીને જ ડગલું ભર્યું હતું.

રાત પડી, ચન્દ્રનું અજવાળું પથરાયું. અમે એક વાર ડુંગર તરફ જોઈ લીધું; પણ સદ્ભાગ્યે કેઈ આવતું ન

જણાયું. અમને જરા નિરાંત વળી. પણ હવે સામે કાંઠે પહોંચવાની ફિકર પેઠી. ચાંદનીમાં દૂર દૂર સુધી નદીનું પાણી જણાતું હતું. પટ બહુ મોટો નહોતો; પણ પાણીનો તાગ નહોતો જણાતો.

“વીરપાળ, કેમ કરીશું? તરી જઈશું કે ઉંચવાસે થઈને જઈશું?”

“તરીને. તરીને. એટલે બધે ફરવા જવાનો વખત જ ક્યાં છે?” વીરપાળ બબડ્યો ને ખીજી જ પળે અમે નદીમાં ઝંપલાવ્યું.

પાણી અમે ધાયું હતું તે કરતાં ઘણું વધારે નીકળ્યું. મોટો ધરો છે એમ લાગ્યું; પણ અમે તો ઝપાટાભેર આગળ વધવા લાગ્યા. થાકની પરવા કરવાનો સમય નહોતો. હાથપગ હલાવવા જ જોઈએ ને સામે કાંઠે જવું જ જોઈએ એ નક્કી હતું.

સફલાગ્યે હું સીધો સામે કાંઠે જઈ પહોંચ્યો. એક પત્થર ઉપર ઉભા રહી મેં વીરપાળ તરફ જોવા માંડ્યું. એ થ લગભગ આવી પહોંચ્યો હતો. મને થયું, “આલો, વીરપાળે ય આવી ગયો!”

પણ વીરપાળ જરા અટક્યો કેમ? હાંફતો હાંફતો એ શું બોલ્યો?

“મ....ગ....ર!”

“અરે!” પાસે પડેલો એક મોટો પત્થર ઉંચકી હું પાણીમાં જરા પાછો ગયો. મેં જોયું કે વીરપાળથી બે હાથને

છેટે એક કાળો આકાર પૂરવેગે આવતો હતો.

“માર્યા! વીર, જરા નીચવાસે ખસજે.”

વીરપાળ ખસ્યો ને તેજ પળે મેં પેલો પથ્થર એ કાળા આકાર તરફ ફેંક્યો. ઘા ખાલી ન ગયો. પેલો કાળો આકાર જરાક ખસીને પાણીમાં અદૃશ્ય થઇ ગયો.

એટલામાં વીરપાળ કાંઠે આવી પહોંચ્યો. હું ય કાંઠે દોડી ગયો.

“શું થયું? મૂઓ કે?”

પણ મગર મર્યો કે નહિ એ જોવાની અમને પુરસદ નહોતી.

સહેજ શ્વાસ લેઈ અમે આસપાસ નજર કરી. આસપાસ ખેતર જણાતાં હતાં, વચ્ચેવચ્ચે ઝાડી હતી; પણ માણસની વસતિનાં ચિહ્નો સ્પષ્ટ રીતે જણાતાં હતાં.

અમે કાન માંડીને સાંભળ્યું. ફર ફર, ઘણે ફર, ખેતરોની પેલી પાર કુતરાંના ભસવાનો સહેજસાજ અવાજ આવતો હતો. રસ્તા વગરજ અમે આડફેટા એ અવાજ તરફ દોડવા માંડ્યું. તેજ પળે ડુંગર ઉપર બે ચાર મસાલો ફરતી જણાઈ; પણ અમે એની દરકારજ ન કરી.

મુઠીઓ વાળીને અમે દોડવા માંડ્યું. ફર ફર એક નાનું ગામડું જણાયું. અમારાં હૈયાં હરખી ઉઠ્યાં. બમણા વેગે અમે એ તરફ દોડ્યા. એક નાની પગલાટ મળી ગઈ ને અમે એના ઉપર દોડવા લાગ્યા.

ગામ આવી પહોંચ્યું. મોખરે જ એક મોટું ઘર જણાતું હતું. ઘરઘણીને જગાડી મુખીનું ઘર પૂછવું ને પછી બને તો એની પાસેથી મદદ મેળવવી એવો વિચાર હતો.

ખારણું ઠોક્યાં. “એ....ભાઈ, જરા ઉઘાડો.”

થોડીક વારે, બે ચાર ખૂંમો પાડ્યા પછી, અન્દરથી એક જાળી વાટે કોઈએ જવાબ વાળ્યો, “શું છે? કોણ છો?”

અમે જાળી પાસે દોડી ગયા. “ભાઈ, જરા ખારણું ઉઘાડો તો. થોડુંક કામ છે.”

“અત્યારે નહિ ઉઘડે. સવારમાં આવજો.

પેલો બળડયો ને પાછો ફર્યો.

“અરે ભાઈ, અમારે ઘણું જ...”

અમે ખોલતા અટકી ગયા.

ફાનસ લઈને ખીજો માણસ જાળી પાસે આવ્યો.

“તમારું નામ શું?”

“ભાઈ, નામનું....”

વીરપાળ આગળ ખોલે તે પહેલાં મેં ફાનસના અજવાળામાં જોઈ લીધું કે અન્દરનો માણસ ખીજો કોઈ નહિ પણ લાખો વણજારો હતો!

“અરે લાખાભાઈ!” હું ખૂંમ પાડી ઉઠ્યો.

“અરે! વીરસેનભાઈ!” સામેથી એટલી જ અજાણ્યખીમાં લાખાએ પૂછ્યું ને એણે કોઈને ફક્ત કહ્યો, “ખારણું જલદી ખોલો.”

ખારણું ઉઘડ્યાં ને અમે અન્દર દોડી ગયા. તે દિવસ કેદ પકડાયા પછી લાખાતું શું થયું એની અમને ખબર નહોતી.

લાખાએ એક ખાટલો ખતાવ્યો ને અમે એના ઉપર પડતું નાખ્યું.

“તમે ક્યાંથી, બાપુ?”

“અરે ભાઈ, અમારે માથે તો ખરી થઈ છે! પણ તમે તો કેદ પકડાયા’તાને? શી રીતે છૂટ્યા?”

“અરે! ભગવાનની ઠીક મહેરબાની થઈ ગઈ. આપણા અમરસિંહભાઈ છેને તે અચાનક આવી ચડ્યા ને મને છાનોમાનો છોડી મૂક્યો!”

“અમરસિંહ! હમણું એ ક્યાં છે?”

“આ હમણાંજ બે ઘડી પર મારી સાંઠણી લઈ એ ગંગનાથ મહાદેવને રસ્તે ગયા છે. કેણુ જાણે ઘણીજ ઉતાવળમાં હતા. હાંફલા હાંફલા જણાતા હતા!”

“ગંગનાથ?”

“હા.”

“અહીંથી ગંગનાથ કેટલું થાય?”

“હું’ય અહીંનો લોમિયો નથી; પણ આ મુખી કહે છે કે અહીંથી આશરે પચાશ-સાઠ ગાઉ થાય.”

“પચાશ-સાઠ ગાઉ?” અમે મનમાં બબડ્યા. ગંગનાથનો પત્તો તો મળ્યો; પણ ચિન્તાજનક. એક દિવસમાં

એટલી મજલ શી રીતે થશે એની ચિન્તામાં અમે પડી ગયા.

“બાપુ, આપ ક્યાંથી ?”

“એ બધી લાંબી વાત છે. લાખુલા, પણ અમારે ચ અત્યારે જ ગંગનાથ તરફ જવું છે. કંઈક સગવડ કરી આપો. આજ રાત પહેલાં તો ત્યાં પહોંચવું જ જોઈએ.

“ના બને.” ડોકું ધુણાવી લાખો બોલ્યો, “મારી સાંઢણી હતી એટલે તો અમરસિંહલાઇને ફાવ્યું; પણ હવે તમે શી રીતે જશો ? પણ ગંગનાથ છે શું એ તો કહો.”

“ના, ના, લાખુલા, ગમે તેમ કરો. ફાવે તે ખર્ચ કરીને પણ એકાદ ઘોડી કે ઉંટ મેળવી દો તો ઘણી કૃપા થાય !”

“અરે બાપુ, એવું શું કહો છો ?”

આમ કહી લાખાએ મુખી તરફ જોયું. મુખી ચ ઉદાસ જેવો જણાતો હતો. એને વાતમાં કાંઈ જ સમજ પડી નથી, એમ એના મોઢા ઉપરથી લાગતું હતું.

“ના બને. ગામમાં એક જ ઘોડી છે, ને તે ચ કામદાર સાહેબની. કામદાર સાહેબ કાંઈ આપે ?”

x

x

x

ઘણી વાટાઘાટ પછી લાખો ને મુખી કામદાર પાસે જઈ તેની ઘોડીની માગણી કરે એમ હતું. મુખી ને લાખો કામદારને ઉતારે ગયા.

થોડી વારે લાખો પાછો આવ્યો.

અમે પૂછ્યું, “કેમ ?”

“કામદાર કહે છે, ‘પાંચસો રૂપિયા અનામત મૂકે તો જ દઉં. નહિ તો નહિ.’”

હવે? ત્યાં પાંચસો રૂપિયા ક્યાંથી કાઢવા? પણ લાખો બોલી ઉઠ્યો, “બાપુ, ફિકર ન કરશો. પાંચસો શું પાંચ હજાર સોનામહોરો છે. ઘણી તપાસ પછી આજ સવારે જ મને એ મળી છે. હું ઘોડી લાવું છું.”

લાખો પાંચસો મહોરો લઈ ઉપડ્યો ને ઘોડી લઈ આવ્યો.

હમણાં બધી વાત કહેવાથી લાખો નાહકનો ગભરાશે એમ ધારી અમે એને એટલું જ કહ્યું કે “તમે કાલ બપોર સુધી અહીં અમારી વાટ જોજો.”

“લલો.”

ને અમે બંને જણુ ઘોડી ઉપર બેઠા. બે તલવારો પણ લઈ લીધી. રસ્તો તો સીધો જ છે, એમ જાણી લઈને અમે ઉપડ્યા.

ગામો વટાવતી ઘોડી પૂરપાટ દોડતી હતી. અમે લગ-લગ ભળભાંખળે નીકળ્યા હતા. હવે મનમાં કંઈક આશા બંધાઈ હતી કે વખતે વખતસર પહોંચી જઈશું ખરા.

મધ્યાહ્ન થયા. એક નાના ગામડા આગળ થોભી અમે કંઈક ખાઈ લેવાનો ને ઘોડીને રહેજ આરામ આપવાનો વિચાર કર્યો. બે દિવસના કડાકાથી અમે ભૂખ્યા વરુ જેવા થઈ ગયા હતા.

એક ભલા બ્રાહ્મણે અમને ખાવા આપ્યું. થોડીને ય થોડું ખડ મળ્યું. આપડી થોડી તો એટલું હાંકતી હતી કે પાસે પડેલું ખડ પણ ખાઈ શકી નહિ. અમે ય થોડા થોડા ઠેળિયા ભર્યા.

પેલા બ્રાહ્મણે ખાવા આપવા ઉપરાન્ત એક શુભ સમાચાર જણાવ્યા કે “સવારમાં જ એક ઉટરવાર અહીંથી ગયો.”

અમે ઘણા જ રાજી થયા ને વહેલા વહેલા તૈયાર થઈ આગળ મંજલ શરૂ કરી. નદી, નાળાં, કેતર ને ગામો વટાવતી થોડી દોડી જતી હતી. આપડીને મોંઠે પ્રીણના ફીસોટા નીકળતા હતા; પણ અમે નિરાધાર હતા. બીજું એકે થોડું ત્યાં મળે એમ નહોતું.

સાંઝ પડતાં અમે એક નાના ઝુંપડા પાસે આવી પહોંચ્યા. ભલો ખેડૂત ઝુંપડાના બારણામાં બેઠો હતો, અમારી તરફ નવાઈ પામી બોધે રહ્યો હતો. થોડી રહેજ થોભાવીને અમે પૂછ્યું, “બાપુ, ગંગનાથ કેટલું રહ્યું?”

ઠોસો વધારે નવાઈ પામ્યો, “ગંગનાથ?”

“હા.”

“આસરે દશેક ગાઉ.”

સાંઝ પડી હતી. રાત પડવાની હવે ગાંઝી વાર નહોતી. થાકેલી થોડીએ ને અબાણ્યે રસ્તે અંધારામાં હવે શી રીતે

પહોંચાશે એની ફિક્કર પેઠી. પણ છતાં અમે તો ઘોડી હાંક્યે રાખી.

ખેતર દેખાતાં બન્ધ થયાં. ઝાડી શરુ થઈ. ઘોડી હજીય પૂરપાટ દોડતી હતી, એનાં નસકોરાં ફાટતાં હતાં.

એક વળાંક આવ્યો. શ્રીજીના શ્રીસોટા ઉરાડતી ઘોડી વાંકે રસ્તે વળી. પણ....પણ એક આંચકો લાગ્યો. ઘોડી ઉછળી ને ધબ લઈને હેડી પડી. અમેય ઉછળીને નીચે પડ્યા.

હું કોઈક જીવતી વ્યક્તિ ઉપર પડ્યો હતો. નજીક એક જાનવર હતું: સાંઢણી જેવું.

“કોણ છે?”

“કોણ છે?”

અમે સામસામા પ્રશ્નો પૂછી લીધા. એક બીજાને અંધારામાંય ઓળખી લીધા.

હું જેના પર પડ્યો હતો તે બીજો કોઈ નહિ પણ અમારો બહાલો દોસ્ત અમરસિંહ જ હતો! મને જરા હરખ થયો. મેં પૂછ્યું, “અરે! અમર, તું અહીં ક્યાંથી? ક્યાં જાય છે?”

“અરે બાપુ! ન જાણુતા હો તો રહેવા દો. ન પૂછશો. નકામા ઢિલગીર થશો.”

“શું? ગંગનાથની વાત કે બીજી કાંઈ? અમે ત્યાં જ જઈએ છીએ.”

“હું ત્યાં જ જતો હતો; પણ વચ્ચે આ અકસ્માત નડ્યો!”

અમે ઉભા થઈ ગયા. વીરપાળ પણ પાસે આવી પહોંચ્યો. બહુ જ ટૂંકાણુમાં અમે પતાવ્યું. અમને મળેલી ખાતમી ખરી જ હતી. અમરસિંહ ત્યાં જ જતો હતો. બની શકે તો બાપુજીને રૂપિયા ન આપવા દેવા એવું એણે નક્કી કર્યું હતું.

“આટલે તો પહોંચી જાત; પણ ત્યાં તો આ બિચારીનો પગ મચકેડાયો.”

વાત દર્મિયાન સાંઠણી ઉભી થઈ ગઈ હતી. અમરસિંહે એની નાથ પકડી લીધી. પડેલી સાંઠણીની ઠોકર અમારી ઘોડીને વાગી હતી.

“ચાલો હવે એક પળેય નકામી ન જવી જોઈએ.”
આમ કહી વીરપાળ ઘોડીને ઉઠાડવા ગયો.

પણ-પણ-ઘોડીની કૂંક નીકળી ગઈ હતી. એ શબ્દ થઈ પડી હતી! અમે એ જોયું ને એક ઉંઠા નિસાસો મૂક્યો.

“અરે, આ વળી નવી આપદા!”

“હવે આવી જાવ આના પર.”

એમ કહી અમરે સાંઠણી નીચે બેસાડી. અમે ત્રણે જણ તેના ઉપર ચડી બેઠા. અમરે ઇસારા કર્યો ને સાંઠણી ત્રણ પગે ઉપડી.

પહોર રાત વીતી ગઈ. શિયાળવાં બોલવા લાગ્યાં. અમે ચોપાસ નજર નાખી. બધે ઝાડી જણાતી હતી, ઠોઠ ગામનું કે ગંગનાથ મહાદેવનું નામ નિશાન જણાતું નહોતું!

“માર્યા! આટલી ઢોડાઢોડ છતાં કાંઈ નહિ વળે. કાં તો બૂઠ્યા પડ્યા છીએ કે કાં તો ગંગનાથ હજી ઘણા દૂર છે.”

“અરે પ્રભુ! આજ લાજ રાખજે.”

પણ એજ-એજ પળે, વીરપાળ બોલી ઉઠ્યો, “જીઓ, જીઓ, સામે દીવો જણાય!”

દૂર દૂર એક ઝાંખો દીવો જણાતો હતો, કાળા ઉંચા મકાનનું ધાબું જણાતું હતું. અમે સાંઠણીને એ તરફ હાંકી.

“અહા! કાળ્યા!” અમર બોલી ઉઠ્યો. “બસ, આ જ ગંગનાથ મહાદેવ!”

“જય ગંગનાથ!” અમે ત્રણે જણ બોલી ઉઠ્યા.

થોડીક વારમાં અમે આંગણમાં આવી પહોંચ્યા.

અત્યાર સુધી અમે ગમે તેમ વર્ત્યા હતા; પણ હવે જરા વધારે ચૂપકીદી બાળવવી પડશે એમ લાગ્યું. તરવારો લઈ અમે એક નાના બારણા વાટે અંદર પેઠા.

મોટું ચોમાન હતું. ચોમાનને છેડે ઝોટલો હતો ને તેના ઉપર એક ગોખલામાં ઝાંખો દીવો બળતો હતો. એક તરફ પાંચ સાત માણસો કંઈક વાતો કરતાં હતાં.

અમે હઠેરા પાછળ ફરી વળી પેલાં માણસો હતાં ત્યાં જઈ પહોંચ્યા.

અમે સાબળ્યું, “એ નહિ ચાલે. રૂપિયા પૂરા કરો; નહિ તો કાલ રાતે તમારા—”

“અરે! મારી કુળદેવીના સોમન ખાઈને કહું છું કે કાલે જ બાકીના રૂપિયા આપી હથથ. કાંઈ હગો કરે તો આ ગંગનાથના સોમન.”

“ગંગનાથ ને બંગનાથ. માણસ મોકલી અત્યારે જ રૂપિયા મંગાવો. નહિ તો....”

પેલો ખોખરે અવાજે બોલતો, બુકાનીવાળો માણસ ગુસ્સાથી બોલ્યો. વચ્ચે અટકીને એણે તલવાર ઉંચી કરી.

“નકામી છુદ ન કરો. રૂપિયા અત્યારે જ મંગાવો.”

“ભાઈ, ભાઈ, જરા હયા....”

“નહિ, નહિ, રૂપિયા લાવો કે....”

“કે તલવાર ચલાવો.”

અમે ત્રણે જણ એકી સાથે બોલી ઉઠ્યા. હવે વધારે ધીરજ અમે ધરી શક્યા નહિ.

પેલો પાછો ફર્યો. એની પાછળ બીજા બે જણ પાછા ફર્યા.

ઘડીક તો એ ત્રણે જણ ગુંચવાયા; પણ પછી તરત જ તરવારો તાણી તેઓ અમારા તરફ ધસ્યા.

x

x

x

અમારા ઝતુનતું પૂછવું જ શું? બધી રીસ વાળવા અમે હતું એટલું જોર દાખવી તરવારો ફેરવતા હતા: ગોળ ગોળ ફર્યે જતા હતા ને ઘા કર્યે જતા હતા.

એક જણ પડ્યો. બીજો પડ્યો. પેલો સરદાર જેવો જણાતો ઉંચો આદમી હવે ગભરાયો. એક છલંગ મારી એ ચોટલા પરથી ફૂંદો ને મન્દિરની પાછલી બાજુ તરફ અદૃશ્ય થઈ ગયો.

x

x

x

બાપુજી આઠ હજાર રૂપિયા લઈને આવ્યા હતા. બે હજારની જોગવાઈ થઈ શકી નહોતી, છતાં આવતી કાલે એ પણ લાવવાની એમણે જોઈવણ કરી રાખી હતી.

પેલો પાપી બદમાસ એ જ ઘડીએ પૂરી રકમની માગણી કરતો હતો.

પણ ભગવાન બેલી છેને!

મારા બાપુએ મને જોયો. એમની આંખમાંથી આંસુ નીકળી પડ્યાં. “બેટા!” એટલું જ એ બોલી શક્યા.

કેટલીય વાર સુધી અમે એક બીજાની બાથમાં
વળગી રહ્યા.

x

x

x

પેલા બદમાસની અમે ઘણી તપાસ કરી; પણ એક
સાંઠણીનાં પગલાં સિવાય એનો કાંઈ પત્તો ન લાગ્યો.

છેવટ એને જવા હઇ રૂપિયા લઇને અમે ઘર તરફનો
રસ્તો લીધો. એક જણને લાખા વણજારાને તેડવા મોકલ્યો.

x

x

x

ઘેર પહોંચી હું માને પગે પડ્યો. અન્યબીમાં ગરક
થએલી માએ મૂંગે મોઢેજ અમારાં એવારણાં લીધાં.

x

x

x

બહાલાં મિત્રો! હમણાં તો જરા થાક ખાવા દો. પછી
કેઈ વાર નિરાંતે અમરસિંહની ને લાખા વણજારાનાં પરા-
ક્રમેની વાતો જણાવીશું. પાછળથી જઈને અમે પેલી ગુફા-
માંથી કેટલુંક ઝવેરાત ને મંગળસૂત્ર વગેરે લઈ આવ્યા
હતા તેની વાત પણ કહીશું.

હમણાં તો રામ રામ.

આ લ સા હિ ત્ય મા ણા

તારામંડળ	(બાલવાર્તાઓનો સંગ્રહ)
કુમાર વીરસેન	(ખીજી આવૃત્તિ) ચન્દ્રશંકર
ચાર બાલસંવાદો	ચન્દ્રશંકર
બાલમિત્રની વાતો	ભાગ પહેલો
બાલકાવ્યો	ભાગ પહેલો
સિન્દબાદ શેઠ	ચન્દ્રશંકર
બાલમિત્રની વાતો	ભાગ બીજો
નળ-દમયન્તી	ચન્દ્રશંકર
પ્રહ્લાદ	જુગતરામ દવે
કુમાર વીરસેન	ભાગ બીજો ચન્દ્રશંકર

એ ક આ ના બાલસાહિત્ય મા ણા

૧. અંગુઠિયાલાઈ	ચન્દ્રશંકર
૨. કમળા અને જુલજુલ	ગિજુભાઈ
૩. વીરકથાઓ	ભાગ પહેલો ચન્દ્રશંકર
૪. રામે	ચન્દ્રશંકર
૫. રંગની પેટી	ગિજુભાઈ
૬. કા'નો ભરવાડ	ચન્દ્રશંકર
૭. ખડેન	ચન્દ્રશંકર
૮. બાળારાજ	છ. હ. પંજા
૯. મનોરમા	મોઘીખડેન
૧૦. બલી ડારી	છ. હ. પંજા

લખો : (૧) અવધાપક : 'બાલમિત્ર'
 ચ. એ. સોસાયટી, આણંદ (૨) મન્ત્રી :
 પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ લિમિટેડ, વડોદરા
 (૩) ગુજરાત સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ

